

314 1/2 . 11. 68.

HISTORISKA UPPGIFTER

OM

HELSINGFORS OCH SVEABORG

AF

WILH. BRUMMER.

Med en vy af fästningen från 1767 och två kartor.

HELSINGFORS.

G. W. Edlunds förlag.

VY AF SVEABORGS FÄSTNING, TAGEN 1767 AF LÖJTNANT STIBOLT.

HISTORISKA UPPGIFTER

OM

HELSINGFORS OCH SVEABORG

AF

WILH. BRUMMER.

Med en vy af fästningen från 1767 och två kartor.

HELSINGFORS,

J. C. FRENCKELL & SON, 1874.

G. W. Edlunds förlag.

Förord.

Vid genomläsandet af detta lilla arbete torde läsaren genast jinna att största delen af uppgifterna äro tagna från ryska källor, hvilket äfven är orsaken till att många resonsemanger torde förefalla något ensidiga, hvarföre jag äfven ödmjukast anhåller om att vid dem icke synnerligt afseende må fästas, utan må de anförda fakta tala i ock för sig sjelfva. Slutligen vill jag begagna detta tillfälle att uttrycka min synnerliga förbindelse till Arkivarien vid Senats-arkivet Filosofie Doktorn K. A. Bomansson och Filosofie Doktorn H. A. Reinholm; af hvilka jag erhållit många viktiga upplysningar och råd.

W. B-r.

Efter freden i Åbo 1743, i följd af hvilken Sverige förlorade några af sina befästade punkter i Finland, anbefallte Konung Fredrik I år 1748 anläggandet af fästningen Sveaborg i ändamål att befästa inloppet till Helsingfors förträffliga hamn och för att tillika för svenska flottan hafva en säker station nära ryska gränsen. Den position der Sveaborgs fästning är belägen hade också redan, såsom vi framdeles skola få se, under krigen emellan Sverige och Ryssland i förra hälften af 18:de seklet ett ganska viktigt inflytande på krigshändelsernas gång. Och häri torde äfven orsaken böra sökas hvarföre svenskarne just på detta ställe begynte anläggandet af sin starkaste fästning i Finland. Med anledning häraf tillåta vi oss äfven att i allmänna drag genomgå krigshändelserna emellan Sverige och Ryssland åren 1713 och 1714 samt kriget från år 1741 till 1743.

Helsingfors anlades 1550 af Konung Gustaf I. Staden var först belägen omkring 7 verst i nordost om Finlands nuvarande hufvudstad, vid det ställe der Wanda å utfaller i finska viken. Men sedan stadens handel genom beröring med Hansestäderne betydligt tilltagit, motsvarade hamnen på detta ställe icke mera sitt ändamål, synnerligast derföre att den var för trång och grund. Detta blef sålunda anledningen till att för staden måste uppsökas en mera passande plats. För detta ändamål utsågs nu den s. k. Estnäs udden, der den nya staden sedermera uppstod.

År 1637 utverkade Per Brahe, som under drottning Christinas minderårighet var ståthållare i Finland, hos svenska regeringen stapelstadsrättigheter för den nya staden, som då skulle anläggas på Sandö, hvilken dock först år 1642 och under de derpå följande åren öfverflyttades till sin nuvarande plats. Från denna tid begynte den ursprungliga köpingen Helsingfors mer och mer aftaga samt slutligen förvandlades till en by, som ännu är känd under benämningen Gammelstaden.

En af de äldsta plankartor öfver Helsingfors ¹⁾ hänförs sig till år 1696. Så vidt man af densamma kan se, var staden då alldeles obefästad och först under Peter den Stores krig med Sverige, i Finland år 1713, begynner positionen vid Helsingfors utöfva något inflytande på krigshändelserna. Vid denna tid hade Peter den Store redan vunnit fast fot vid Östersjön och Finska viken, der han hunnit skapa sig en flotta, stark nog att kunna mäta sig med den svenska, hvarföre Rysslands Tsar äfven beredde sig på att just från denna sida tillfoga sin oförsonlige fiende svenske konungen Carl XII ett afgörande nederlag och intränga uti sjelfva Sverige. Detta synes bland annat af ett bref från Peter den Store till amiralen grefve Apraxin, dateradt: Carlsbad den 30 October 1712, deri han säger: "Vi skola icke allenast intaga Finland, utan äfven intränga i sjelfva Sverige för att äfven hafva något att afträda vid fredens afslutande." För detta ändamål vidtog Peter den Store genast efter sin återkomst till S:t Petersburg den 22 Mars 1713 åtgärder till öppnandet af

---

¹⁾ Kartan finnes tryckt i den af M. Weckström utgifna samlingen af plankartor öfver Helsingfors.

ett fälttåg emot Finland. För att befria hären från uttrötande marscher beslöt Peter den Store att öfverföra största delen af sitt infanteri sjöledes, under det att kavalleriet, trossen och en ringa del af infanteriet skulle begifva sig landvägen genom Wiborg. Redan den 26 April afseglade ryska flottan från S:t Petersburg och bestod den af 93 galerer, 60 brigantiner (karbuser) och 50 andra större fartyg med 16,050 man landstigningstrupper. Peter den Store kommenderade sjelf, under namn af kontreamiral Michailoff avantgardet, hufvudstyrkan stod under generalamiralen grefve Apraxins befäl; arrièrgardet anfördes af generallöjtnanten furst Galitzin och kontreamiralen grefve Bozis. Tronföljaren Alexei Petrovitsch deltog äfven i expeditionen och befann sig hos sin fader vid avantgardet utan något egentligt befäl ¹⁾.

De svenska trupperne i Finland, under generallöjtnanten Baron Lybecker, stodo allt ännu kringspridde uti sina vinterkvarter. Då Lybecker erhållit underrättelse om ryska truppernes anfallsrörelse, bestämde han Borgå till samlingsplats för sina trupper, hvarjemte generalmajor Armfelt erhöll befallning att med 2,000 man infanteri och 300 man kavalleri tåga till Helsingfors och befästa staden samt inloppen till dess hamn. Det har ej lyckats oss att få några säkra uppgifter om de förskansningar svenskarne år 1713 uppförde till Helsingfors' försvar. Så vidt man kan sluta af den plankarta öfver Helsingfors, som finnes bilagd den ryska rapporten om stadens intagande år 1713, skulle den hafva varit omgifven af jordvallar, som hade utseende af en oafbruten redantlinie, på sina ställen försedd med bat-

---

¹⁾ Peter den Stores anteckningar, 1:sta delen.

terier till hamnens försvar. Likväl torde denna plankarta, likasom många andra från denna tid, vara mindre tillförlitlig, emedan den ovilkorligen innehåller många oriktigheter såväl i afseende å befästningarna, som sjelfva terrängen, på hvilken desse voro uppförde ¹⁾). Redan den 7 Maj ankrade ryska flottan vid Borgå ås utlopp. Härifrån sände Peter den Store brigadgeneralen Tschernischeff med 6 galerer och 1,000 man landstigningstrupper för att rekognoscera skärgården emellan Borgå och Helsingfors äfvensom denna sistnämnda stad och dess hamn. Följande dag satte sig äfven de öfriga fartygen af den ryska flottan i rörelse. Då ryssarna mot aftonen närmade sig Helsingfors och mötte Tschernischeff, berättade denne "att fienden starkt befästat sig i staden och uppfört batterier, med hvilka han (Tschernischeff) under rekognosceringen äfven inlätit sig i strid" ²⁾). Den 9 Maj tillbragte ryssarna i overksamhet, under det att de inväntade sina pråmar ³⁾),

1) Grefve Apraxin säger bland annat om dessa befästningar i ett bref till viceamiralen Cruys af d. 16 Maj 1713: "På flere ställen voro till stadens försvar uppförde försvarslinier och bröstvärn samt 3 batterier, på hvilka några kanoner voro uppställda." Materialer till ryska flottans historie, 1:sta delen sid. 373.

2) Golikoff, Peter den Stores bedrifter, V delen sid. 166. — Peter den Stores anteckningar, 1:sta del. sid. 384, och hans dagorder till Tschernischeff af den 8 Maj 1713.

3) Med pråmar förstods uti 18:de århundradet breda fartyg med flata bottnar; de voro bestyckade med starkt artilleri och användes företrädesvis vid anfall på befästade hamnar och sjöfästningar. På grund af reglementet för ryska flottan af år 1713 skulle vid densamma finnas pråmar, bestyckade hvar och en med 18 å 40 kanoner. De sista pråmarne byggdes i Ryssland under Catharina II:dras regering, samtidigt med svenska kriget. Sedermera blefvo de ersatte af s. k. flytande batterier.

som i följd af motvind hade blifvit efter. Om morgonen den 10 Maj framkommo ändteligen desse jemte bombarderne och nu gaf generalamiralen genast order till uppbrott. Samma dag på eftermiddagen anlände ryska flottan till Helsingfors hamn, der den intog position på följande sätt: avantgardet under Peter den Stores eget kommando formade upp sig till höger om staden, på kanonskothåll från de svenska batterierne; längre till vester ankrade hufvudstyrkan, som kommenderades af grefve Apraxin och vidare längst vesterut arrièrgardet under grefve Bozis' befäl. Under det flottan sålunda ordnade sig till strid, framsändes tvenne pråmar och en bombard, bestyckade med grofva kanoner; dessa intogo position framför avantgardet och öppnade eld emot staden. Svenskarne besvarade elden från sina batterier så godt de kunde; mot aftonen blef dock staden antänd af de ryska bomberna. Ehuru många af det ryska öfverbefålet voro af den åsigten att en landsstigning så godt som under fiendens kanoner vore förenad med stor risk, blef det likväl uti det för detta ändamål hållna krigsrådet beslutadt att verkställa en dylik på stadens vestra sida. Ännu samma dag om aftonen landsatte ryssarne här sina trupper jemte det några bataljoner ¹⁾ af avantgardet landstego på Skatudden. Peter den Store hade beslutat att följande dag tidigt om morgonen anfälla staden från ryggen, men svenskarnes oväntade återtag omintetgjorde denna plan. Generalmajor Armfelt, som observerat att ryssarne anföllo honom med alltför öfverlägsna krafter samt insåg att allt vidare motstånd var omöjligt,

---

¹⁾ En bataljon af Lifgardets Preobraschenska regemente samt Grenadier, Troitska, Nischegorodska och Wiborgska regementena.

lät om natten antända staden och alla här upplagde för-
råder, samt drog sig skyndsamt undan till Borgå, der han
sedan förenade sig med Lybecker. Ryssarne besatte ge-
nast staden om morgonen och funno här 4 kanoner, en
mängd gevär och krut. Då Peter den Store erhöll under-
rättelse om att svenskarne retirerat till Borgå, beslöt han
att ofördröjligen följa efter dem. Derföre lät han trup-
perne ännu samma dag gå ombord efter att hafva antändt
den del af staden, som elden skonat, lemnade genast Hel-
singfors hamn och inlopp redan den 12 Maj i Borgå å.
Hela den 13:de Maj var det motvind, så att ryssarne först
följande dag lyckades stiga i land, utan att till sin stora
förundran möta något motstånd. Nu erforo de, att Lybecker
5 timmar före landsstigningen lemnat Borgå samt tågade
längs Tavastehusvägen till Mäntsälä, under det flottan från
den 15 till den 25 Maj låg i Borgå. Här beslöts uti ett
af Peter den Store sammankalladt krigsråd att före krigs-
operationernas vidare fullföljande ¹⁾ först invänta general-
majoren furst Wolkonsky, som med åtta regementen ka-
valleri och infanteriets tross tågade längs vägen från Wi-
borg. Under tiden borde trupperna intaga en stark posi-
tion, befästa densamma och anskaffa en säker upplagsplats
för sin ammunition och proviant ²⁾. I egenskap af kontre-
amiral vid flottan for Peter sjelf på en galer för att upp-
söka en sådan position. Hans val föll på Forsby, 4 mil

---

1) I utrikes Ministerii arkiv i Moskva finnes en plankarta
öfver krigsoperationerna mot Helsingfors den 10 Maj 1713, men
det har ej lyckats oss att få se denna karta.

2) Peter den Stores bref till Furst Menschikoff af den 16 Maj
1713. — Materialier till ryska flottans historie, I del. pag. 374.

från Borgå, såsom bäst motsvarande detta ändamål ¹⁾. För verkställandet af denna plan erhöll generalmajor Buturlin befallning att med 3,000 man begifva sig landvägen från Borgå till Forsby. De öfrige trupperne gingo ombord den 25 Maj samt framkommo den 26 om aftonen, då de genast begynte befästa sin position och upplasta proviant. Om dessa befästningar har det ej, oaktadt all vår möda, lyckats att erhålla några upplysningar. Under det positionen å Forsby befästades blef kontreamiralen Bozis skickad till Helsingfors för att i tid meddela underrättelser om svenska flottans rörelser. Efter att sålunda hafva skaffat sin armé en åtminstone tills vidare temmeligen god position, lernade Peter den Store vid sin afresa till S:t Petersburg åt grefve Galitzin en utförlig instruktion för krigets fullföljande. Uti densamma uttalade han nödvändigheten af att, sedan trupperne afgått från Forsby, befästa Helsingfors samt intaga Åbo för att, sedan denna punkt blifvit besatt och flottan inryckt i Bottniska viken, sålunda beröfva Sverige alla kommunikationer öfver hafvet med Finland. På sin återresa besökte Peter den Store Wiborg för att påskynda furst Wolkonskys rörelse till Forsby samt anlände den 12 Juni till S:t Petersburg.

Sedan Lybecker vid Mäntsälä tillbragt fyra veckor uti fullkomlig overksamhet, beslöt han ändteligen att låta sina trupper bryta upp, närmade sig åter Borgå samt intog position på åns högra strand. Samtidigt härmed anlände svenska flottan till Helsingfors. Den bestod af 9 skepp, 2 fregatter och några transportfartyg. Då Peter den Store erhöll underrättelse härom, beslöt han att från

---

¹⁾ Peter den Stores anteckningar, I del. pag. 386.

Kronstadt utsända sin skeppsflotta, som stod under vice-amiralen Cruys befäl samt ämnade sjelf taga öfverbefälet öfver densamma, hvarifrån han likväl i följd af sjukdom måste afstå. Den 8 Juli reste Peter ifrån Peterhof till Kymmene gård, der han måste tillbringa några veckor för att sköta sin helsa. Vid sin afresa från Peterhof skref Peter den Store till grefve Apraxin bland annat: "Med fienden eger ni att förfara såsom den Högste Eder upplysa må, men hufvudsaken är att honom från Helsingfors hamn utdrifva och staden befästa."

Då grefve Apraxin erhöll underrättelse om Lybeckers rörelse mot Borgå, bröt han upp den 5 Juli efter att hafva förenat sig med furst Wolkonsky, öfverändakastade svenska armén, som försvarade vägen till Borgå, samt intog denna stad. General Lybecker retirerade till Strömsberg. Häraf begagnade sig grefve Apraxin och tågade till Helsingfors, hvarvid han endast vid Gammelstaden stötte på ett svagt motstånd. Här försökte nemligen 200 bönder, beväpnade med gevär, under major Dahlbergs befäl, att hindra ryssarnes framträngande. Den 12 Juli intågade grefve Apraxin med allt sitt infanteri uti Helsingfors, i hvars hamn en del af svenska flottan ännu stod; sitt kavalleri förlade han uti Gammelstaden ¹⁾. Från denna

---

¹⁾ Uti grefve Apraxins bref till Kikin den 13 Juli 1713 (Materialier till ryska flottans historie, I del. pag. 411) säges bland annat: Vi hoppas i denna månad kunna utdrifva svenska skeppen från Helsingfors till hafs och öfverföra proviant (denna hade vid ryssarnes uppbrott från Forsby blifvit derstädes kvarlemnad). Ifall vi skola öfvervintra här, så vidtag för Guds skull åtgärder för att tillsända oss åtminstone trettiotusen rationer proviant, emedan vi icke det minsta kunna räkna på att på stället erhålla någon sådan;

tid ända till freden i Nystad år 1721 förblef Helsingfors besatt af ryssarne. Svenska flottan, som låg vid Helsingfors, var fördelad på följande sätt: utanför inloppet lågo 5 lineskepp och 1 fregatt, på en mils afstånd ifrån desamma, uti hamnen lågo 4 lineskepp, 2 fregatter samt 10 mindre fartyg. Ryssarne uppkastade genast batterier på stranden och begynte oförtöfvadt att beskjuta de svenska fartygen; följdén häraf blef att viceamiralen Lillie, som kommenderade svenska flottan, blef tvungen att draga sig undan, samt seglade den 16 Juli till Tvärminne. Samtidigt härmed tågade baron Lybecker till Pietilä och nu begynte grefve Apraxin genast att i enlighet med Peter den Stores befallning befästa staden ¹⁾. Öfver dessa befästningar finnes troligtvis numera ingen fullständig plankarta i behåll och om dem hafva vi endast knapphändiga upplysningar, meddelade uti grefve Apraxins bref af den 19 Juli, hvori han omtalalar "att forskansningar voro uppförde på öarne vid stora skeppsfalet", hvarmed troligtvis menas inloppet emellan Gustafssvärd och Skanslandet, vidare omnämner han ett fäste, uppfördt i den uppbrunna staden. Längre fram uti brevet säges, att öfverstelöjtnanten Hennich blifvit sänd med planritningar öfver befäst-

---

i thy att svenska armén mer än troligt kommer att förgås af hunger; alla innevånare hafva flytt och följakteligen kommer ingen att skörda.

1) De få upplysningar vi hafva om dessa befästningar äro meddelade: 1:o uti grefve Apraxius bref af d. 19 Juli 1713 till Tsaren; 2:o uti hans bref af d. 16 Juli till vice amiralen Bozis och 3:o uti bref äfven af Apraxin till Golovin. (Alla dessa bref finnas uti sjöministerii arkiv och äro dessutom tryckta uti Materialier till ryska flottans historie.)

ningarne och dessutom för att meddela de muntliga upplysningar Hans Majestät i detta hänseende kan önska. På plankartan öfver Helsingfors, upprättade af ryska ingenjörer under 1742 års krig, äro de gamla befästningarne från år 1713 upptagne såsom till största delen förfallne. Bäst af alla tyckes det retranchement hafva bibehållit sig, som skyddade stadens norra sida ¹⁾. (Se plan I.)

Sedan Peter den Store tillfrisknat, reste han från Kymmene gård till Kronstadt samt derifrån sjövägen till Helsingfors, dit han framkom den 5 Augusti om aftonen efter att under resan hafva varit utsatt för en stark storm, som så när kostat honom lifvet. Samma afton besigtigade han ännu befästningsarbetena samt de batterier, som skulle försvara inloppet till hamnen och fann dem alla till sin stora förnöjelse fullkomligt motsvara sitt ändamål. Den 14 Augusti begaf han sig ytterligare för att bese inloppen till Helsingfors' hamn samt befallte att stenkistor skulle nedsänkas i sunden emellan Skanslandet, Kungsholmen och Sandhamn. Efter erhållen underrättelse om att svenskarne sammandrogo sina trupper på vägen till Åbo, beslöt Peter att genast anfalla dem, uppbröt sjelf i spetsen för armén den 17 Augusti från Helsingfors och stötte på svenskarne vid Karislands bro. Här stod öfverste Stjernschantz med 500 man infanteri och 250 man kavalleri, samt hade uttrycklig befallning att hålla stånd, till dess Lybecker hunnit framkomma med hufvudarmén. Men då denne såsom vanligt försummade att i tid understöda Stjernschantz, blef han med sin lilla hjelteskara den 28 Augusti öfvermannad

---

¹⁾ Uti Topogr. Depart. Arkiv N:o 33353. Denna är den tydligaste plankarta af alla det lyckats oss få se från denna tid.

af ryssarne och tvungen att draga sig norrut, så att intet numera hindrade segraren att fortsätta sitt tåg till Åbo, dit han äfven framkom utan att på vägen träffa något vidare motstånd, emedan, såsom Peter den Store uttryckte sig, "icke allenast fienden utan äfven innevånarene spårlost hade försvunnit." Dessa sednare hade verkligen lemnat både hus och hem, hvilket allt nu föll i fiendernas händer, samt flytt till ödemarkerna. Mest af allt glädde det dock Tsaren att finna en del af universitets-bibliotheket oskadadt, hvarföre han genast befalle transporterat det samma till S:t Petersburg för att dermed föröka sitt redan inrättade bibliothek. Ryssarne stannade dock endast några dagar i Åbo och återtågade redan den 8 September till Helsingfors, emedan de fruktade att af Lybecker blifva afskurne från sina upplag i denna stad. Två dagar efter sin ankomst till Helsingfors återvände Peter till S:t Petersburg och kvarlemnade Apraxin såsom öfverbefälhafvare i Finland.

Emellertid hade Lybecker genom sin obeslutsamhet förlorat såväl sina officerares som soldaters förtroende samt blef återkallad till Stockholm. I stället för Lybecker utsågs af svenska regeringen general Armfelt till anförare, förnämligast derföre att han mest af alla lärer hafva klandrat sin företrädare. Den nye befälhafvaren för svenska armén beslöt att göra energiskt motstånd och intog derföre med 6 à 7,000 man en stark position vid Pälkäne kyrka på vägen emellan Tavastehus och Tammerfors.

Den 20 September begynte grefve Apraxin åter sin anfallsrörelse samt tågade mot Tavastehus. Här fann han Kronoborg öfvergifvet af sin garnison, som efter att hafva sänkt fästningens kanoner dragit sig undan till Pälkäne.

Ryska armén tågade vidare och stötte den 6 Oktober på den svenska, som stod färdig till strid vid Pälkäne kyrka. Här blef Armfelt efter ett tappert försvar likväl fullkomligt slagen af den honom mer än dubbelt öfverlägsna ryska styrkan samt tvungen att hufvudstupa retirera till Wasa, förföljd af fienden så godt som ända till staden. Sålunda se vi, att resultatet af 1713 års fälttåg var hela södra Finlands besättande af ryssarne; svenska armén, i grund slagen, måste draga sig till Österbotten. Med 1713 års fälttåg slutas det omedelbara inflytande positionen vid Helsingfors hade på händelsernas gång under nordiska kriget, emedan denna stad under detta fälttåg icke vidare finnes omtalad. Genom sina framgångar år 1714 försäkrade sig Peter den Store ytterligare om sina eröfringar i Finland. Uti Februari månad detta år tillfogade furst Galizin återstoden af den svenska armén ett afgörande nederlag vid Napue by, nära Wasa, jemte det Peter den Store personligen, den 27 Juli, vid Hangöudd vann öfver den svenska flottan "en sådan victoria som man tillförene aldrig sett" (Peters eget uttryck härom). Han bemäktigade sig svenska amiralskeppet, chefen för svenska eskadern schoutbynachten Ehrensköld samt 16 galerer. Följden häraf blef att ryssarne nu äfven besatte Åland samt öarne i norra Qvarken. Sedan Nyslott den 29 Juli blifvit intaget föll Finland helt och hållet uti Peter den Stores händer. Kort härefter återvände Tsaren till S:t Petersburg, samt stannade på återresan några dagar uti Helsingfors, der han vidtog åtgärder för flottans öfvervintrande ¹⁾. Den 9 Sep-

---

¹⁾ Materialier till ryska flottans historie; Utdrag ur Peter den Stores dagbok, pag. 66.

tember anlände Peter till sin hufvudstad, der kontreamiralen Peter Michailoff för sina under detta fälttåg utförda bedrifter i Senaten enhälligt blef utnämnd till viceamiral.

Efter långvariga underhandlingar gjorde ändteligen freden i Nystad den 30 Augusti 1721 ett slut på detta för vårt land i alla afseenden olyckliga krig; ryssarne utrymde Finland med undantag af Wiborgs och Kexholms län, hvilka på grund af freden afstodos åt Ryssland. Sålunda se vi att Sverige efter nordiska kriget i norra Euröpa helt och hållet förlorat det anseende detsamma förvärfvat genom Gustaf II Adolfs stora snille. Svenskarne misströdade likväl icke om att kunna återtaga hvad de förlorat genom freden i Nystad. Härtill yppades snart ett efter deras åsigt gynnsamt tillfälle, då Frankrike för detta ändamål erbjöd svenskarne penningesubsidier, hvarföre deras regering beslöt att begagna sig af den dåvarande ryske Kejsaren Ivan Antonovitschs minderårighet och förklarade Ryssland krig om sommaren 1741. Under detta krig, som räckte till 1743, blef det åter Helsingfors' lott att vara vittne till de viktiga händelser, som hade ett afgörande inflytande på denna kampanjs slut. Ehuru hvarken armén eller flottan voro utrustade som sig borde för att föra ett anfallskrig, tviflade man i Sverige ej det ringaste på dettas lyckliga utgång, emedan om, såsom svenskarne uttryckte sig, "blott Herren Gud förblefve neutral", S:t Petersburg ovillkorligen skulle falla i deras händer. Efter de uppgifter man då hade i Sverige om ryska armén skulle densamma efter turkiska krigets slut bestå af endast rekryter och befinna sig i ett fullkomligt upplösningstillstånd. Ryske ambassadören i Stockholm grefve Bestuscheff synes emellertid hafva varit mycket väl underrättad om allt detta

samt försummade icke att i god tid underrätta sin regering om att ett krig med Sverige med hvarje dag blef allt oundvikligare. Sålunda använde ryska regeringen efter freden med Turkiet 1739 all sin förmåga att utrusta sina landttrupper. För detta ändamål inkallades till S:t Petersburg fältmarskalken grefve Lascy och general Keith, hvilka båda på ett lysande sätt utmärkt sig under turkiska kriget. Uti ett för detta ändamål hållet krigsråd beslöt man att formera tvänne arméer: den ene under grefve Lascys befäl, för att omedelbarligen operera emot svenskarne i Finland, den andra under Keiths befäl skulle tillsvidare utgöra reserv och i denna egenskap besätta Wiborg; vid det s. k. röda berget (Krasnaja gorka) skulle vidare en korps intaga plats under befäl af prinsen af Hessen-Homburg, hvars ändamål vore att försvåra S:t Petersburg. Dessutom formerades några mindre truppafdelningar för att förhindra landstigningar vid Finska vikens stränder. Om ryska regeringen använde all sin omsorg på sin landtarmés utrustning, så kan man icke säga detsamma med afseende å flottan, hvilken då kriget med Sverige utbröt befann sig i ett verkligen miserabelt tillstånd. Under Birons envälde råkade ryska flottan i fullkomligt förfall, större delen af skeppen hade ruttnat, manskap för densamma fanns icke, så att om sommaren 1741 icke ett enda fartyg kunde användas. Endast 14 linieskepp, 2 fregatter och 6 mindre fartyg lågo vid Kronstadt, men äfven dessa voro alldeles i obestånd ¹⁾. Dock förstodo icke svenskarne att begagna sig häraf, utan föredrogo att föra

---

¹⁾ A. Sakaloff, Sjötåget emot svenskarne åren 1742 och 1743; Hydr. Departem. anteckningar 1847, V del. sid. 255.

kriget till lands i ändamål, som de sade, att för alltid utdrifva ryssarne från Finland. Den 20 Augusti anlände Lascy till armén, som stod sammandragen i närheten af Wiborg, samt mottog öfverbefälet för densamma. Här erhöll han genom spioner underrättelser om att svenskarne för tillfället i Finland hade endast tvenne mindre trupp-fördelningar, ej långt från ryska gränsen. Den ena af dessa, som bestod af omkring 5,000 man, under general-löjtnanten Buddenbrocks befäl, stod vid Qvarnby $\frac{3}{4}$ mil norr om Fredrikshamn; den andra, under generalmajoren baron Wrangels befäl, var 3,000 man stark och låg i läger vid Marttila, 3 mil vester om Willmanstrand. Afståndet emellan dem var ungefär 4 mil. De öfriga trupperne i Finland hade ännu ej hunnit framkomma till krigsteatern, emedan man ännu vid denna tid icke hunnit börja afsända några trupper från Sverige ¹⁾. Utom allt detta hade generalen grefve Lewenhaupt, som var utnämnd till öfverbefälhafvare för så väl svenska landtarmén som flottan, ännu icke afrest från Stockholm. Orsaken härtill var den att han vid riksdagen, som då var samlad i Stockholm, fungerade i egenskap af landtmarskalk, hvarföre han af ständerne derstädes qvarhölls hela 4 veckor efter det kriget blifvit förklaradt. Grefve Lascy beslöt att oförtöfvadt begagna sig af denna sakernas ställning och bröt redan den 21 Augusti upp med Keiths trupp, 10,000 man stark, till Willmanstrand emot baron Wrangel, för att slå honom innan han hunnit förena sig med Buddenbrock. Redan samma dag om aftonen erhöll Wrangel underrättelse om Lascys

---

1) Gardet afseglade först den 27 Augusti från Stockholm för att afgå till Helsingfors.

anfallsrörelse, inrapporterade härom genast till Buddenbrock samt tillade att alla nödiga åtgärder redan voro vidtagne för att tåga fienderna till möte, ifall omständigheterna sådant fordrade. Härpå svarade honom Buddenbrock, att om han under sin rörelse till Willmanstrand erfore det fienden uti krafter vore honom så öfverlägsen att han icke ensam med fördel kunde gå anfallsvis tillväga, han i sådant fall endast borde intaga en stark position och här invänta de truppers ankomst, som stodo i Qvarnby. Emellertid bröt Wrangel upp ifrån Marttila om morgonen den 22 Augusti, utan att likväl medtaga hvarken artilleri eller tross samt framkom efter en forcerad marsch samma dag till Willmanstrand, der han om aftonen intog position framför staden, lät på en höjd uppkasta ett batteri, samt bestycka det med en del af fästningens kanoner ¹⁾. Då Lascy dagen derefter den 23 Augusti erhållit säkra underrättelser om de svenska truppers verkliga styrka, som stodo vid Willmanstrand, begynte han genast anfallet, hvarvid Wrangel och hans trupper efter ett förtvifladt motstånd dock

---

1) Uppförandet af Willmanstrands fästning påbörjades af svenskarne endast någon tid före detta krigs utbrott, så att staden vid detta tillfälle var så godt som obefästad. Grefve Lewenhaupt kallar derföre Willmanstrand i sin rapport en köping utan synnerliga befästningar. Dessutom var platsen, der fästningen skulle uppföras samt terrängen deromkring, högst illa vald. Den var belägen på en i Saimen utskjutande udde, som på tre sidor omgifves af höjder på ett afstånd af 200 till 250 famnar. Fästningen var bestyckad med endast 14 kanoner samt hade en garnison af blott 400 man. (Laskovski: Materialier till Ingeniör vetenskapens historie i Ryssland, III del. pag. 163 och "Relation exacte et circonstan-ciée de la guerre entre la Moscovie et la Suède etc." I Del. Utrecht 1742).

slutligen blefvo öfvermannade af den trefaldt starkare fienden. Kl. 5 på eftermiddagen stormade ryssarne svenskarne batteri på höjden och vände de svenska kanonerna mot sjelfva staden, dit svenskarne tagit sin tillflykt. Men dennas ofulländade befästningar kunde ej länge emotstå fiendens anfall, till en del derföre att Wrangel låtit bortföra större delen af kanonerne till det på höjden utanför staden uppförda batteriet; hvartill han dock på sätt och vis var tvungen, emedan han sjelf kommit till Willmanstrand utan artilleri. Då Wrangel slutligen såg att allt vidare försvar var omöjligt, försökte han genom att hissa parlamentärflagg erhålla kapitulation, men äfven detta lyckades icke, emedan han härvid försummade att upphöra med skjutningen. Förgäfves skyndade general Patkull och öfverste Leman upp på vallen och förklarade på svenska språket att de voro sinnade att kapitulera, — de blefvo genast dödade. Från detta ögonblick hade ryssarnes raseri inga gränсор; de stormade vallen och rusade in i staden, der ett förfärligt blodbad uppstod, som fortfor ända till kl 7, då ryssarne bemäktigat sig hela Willmanstrand. Svenskarne ledo denna dag en betydlig förlust; de förlorade ungefär 1,300 man döde och 1,000 man fångne, bland dem general Wrangel. Ryssarnes förluster voro efter all sannolikhet äfven ganska betydliga, ehuru Lascy i sin rapport om affären vid Willmanstrand endast upptager 500 man döde. Det är mer än troligt, att just den blodiga segern förmådde Lascy att redan den 25 Augusti återvända till Wiborg utan att företaga något vidare emot Buddenbrock. Denne hade äfven tågat ut från Qvarnby för att understöda Wrangel, men erhöll på en mils afstånd från Willmanstrand underrättelse om slagets olyckliga ut-

gång. Buddenbrock blef sedermera af sina landsmän anklagad för att ej i rättan tid hafva understödt Wrangel, ehuru denne i tid underrättade honom om ryssarnes annalkande. Buddenbrock använde visserligen ett helt dygn att bereda sig till uppbrott, men om han äfven icke gjort detta, hade han likväl ej till stridens början hunnit framkomma till Willmanstrand, emedan han hade att tillryggalägga 8 mil på 2 dygn med full packning och tross. Dessutom kunde Buddenbrock föga antaga, att Wrangel tvärt emot erhållna förhållningsordres skulle inlåta sig i batalj med en flerdubbelt starkare fiende endast för att försvara Willmanstrand, hvilket alldeles icke var nödvändigt, emedan denna stad, såsom Buddenbrock yttrade sig, ifall omständigheterna fordrade, när som helst hade kunnat återtagas, och häri hade han fullkomligt rätt. Detta oakadt voro svenskarne öfvertygade om, att Buddenbrock begått förräderi, hvarföre han äfven, såsom vi längre fram få se, blef halshuggen, under det Wrangel, som likväl, enligt vår åsigt om saken, ensam var orsaken till det förfärliga nederlaget ¹⁾, undgick ansvar för den af honom ådagalagda personliga tapperhet, hvarigenom verkligen ingen af de andre anförarne under detta krig sedermera utmärkte sig ²⁾. Dessutom hade Wrangel efter sin ankomst till Willmanstrand icke utställt några förposter, så att om larm icke oförmodadt hade uppstått i ryska lägret, Lascy totalt kunnat öfverrumpla svenskarne ³⁾. Då Lascy tågade från Will-

1) Han hade, såsom vi redan sett, tågat ut utan artilleri och tross.

2) Detta säger äfven Mannstein i sina "anteckningar om ryska kriget med svenskarne 1741—1723."

3) Savalischin. — Kriget emellan Ryssland och Sverige 1741—1743. Topograf. Depotens arkiv N:o 47,357.

manstrand, lät han antända staden, öfverlemnade efter att med trupperna hafva kommit till Wiborg öfverbefälet åt Keith, samt återreste sjelf till S:t Petersburg. Ryska hofvet, som hoppats att Lasey oförtöfvadt skulle fullfölja de af honom på ett så lysande sätt påbörjade krigsoperationerna, uttryckte sitt missnöje öfver att trupperne oförmödadt återvändt till Wiborg. Ett afgörande anfall på Buddenbrocks korps lofvade så mycket mer framgång, som general Lewenhaupt vid denna tid allt ännu vistades i Sverige, hvarifrån trupper ännu icke hunnit framkomma till Finland, samt de svenska trupperne dessutom efter slaget vid Willmanstrand till en del råkat i panisk förskräckelse. Härom berättar Mannstein på följande sätt: "från slaget vid Willmanstrand lyckades det några få dragoner att taga till flykten, och desse stötte följande natt på Buddenbrocks förposter, hvilka, då de anropade flyktingarne, men icke erhöilo något svar, afskötö några skott samt drogo sig tillbaka till lägret förföljde af de sednare. Desse uppskrämde dragoner utspridde genom sin berättelse om slaget vid Willmanstrand en sådan förskräckelse bland svenskarne, att alla i lägret varande trupper skingrade sig och först följande dag lyckades det med stor möda Buddenbrock att med sina officerares tillhjälp åter-samla dem." Icke dess mindre ansåg Lasey det vara af nöden att åtminstone på någon tid afbryta krigsoperationerne. Han framställde härvid svårigheten att förse armén med proviant utan tillhjälp af en rodd-flottilj, i händelse Buddenbrock skulle draga sig inåt landet; dessutom antydde han på omöjligheten att utan belägringsartilleri anfälla Fredrikshamn, vidare att de ryska trupperne, som voro samlade i närheten af Wiborg, voro alltför svaga för

att med kraft fullfölja kriget o. s. v. Mer än troligt observerade Lasey det hotade åskmoln, som sammandrog sig öfver den unge Ivan Antonovitschs hufvud, och ville därför hafva sina trupper så nära till hufvudstaden som möjligt ¹⁾. Emellertid ankom grefve Levenhaupt den 3 September till Finland och emottog kommandot öfver armén, som i Oktober månad uppgick till 15,000 man friska trupper, hvilka stodo i läger vid Fredrikshamn. 1741 års kampanj slutades dermed, att de båda fiendtliga arméerna intogo vinterquarter. Denna svenska arméns overksamhet kom emellertid att hafva högst bedröfliga följder. I lägret vid Fredrikshamn begynte folket dö hundradetals om dagen, så väl i följd af usel föda, som dåligt utrymme ²⁾. Jordkulorna, i hvilka svenska armén var förlagd voro så fuktiga, att kläderna på kroppen möglade. Slutligen begynte man helt enkelt förvandla dem till grafvar dit de döda kropparne invräktes. Detta var orsaken till svenska arméns djupa demoralisation, hvilken fortfor att stiga och uppnådde sin höjd under följande års kampanj. Emellertid tilldrog sig i S:t Petersburg en händelse, som man trodde skulle göra slut på detta krig; den 25 November 1741 blef storfurstinnan Elisabeth Petrovna

---

1) Topogr. Depotens arkiv, N:o 47,357.

2) Lägret vid Fredrikshamn var beläget längs hafsstranden, der någon tid förut en mängd matrosar blifvit mycket illa begrafne så att, isynnerhet när vinden låg ifrån hafvet, en outhärdlig stank förpestade luften. Dessutom bestod soldaternas föda till större delen af ärter kokade på illafaret kött och strömming af samma beskaffenhet. Brännvin och öl funnos alldeles intet. Följden här af var att kolera och tyfus rasade förfärligt uti svenska armén.

Kejsarinna i Ryssland och härigenom undanrödjades en af krigets hufvudorsaker, som svenska hofvet uti sin krigsförklaring uttalat, nemligen storfursten Ivan Antonovitschs förmyndare Birons aflägsnande från regeringen. Och ehuru detta skedde utan några inre oroligheter, på hvilka svenskarne troligtvis hade räknat, slöts dock den 27 November ett stillestånd, hvilket likväl icke hade något resultat, emedan svenskarne, ehuru de förlorat slaget vid Willmanstrand, återfordrade allt, hvad Peter den Store hade eröfrat i Finland. Emellertid hade kejsarinnan Elisabeth beslutat att icke afstå något af sin faders eröfringar, men var likväl villig att betala krigsomkostnaderne. Följden häraf blef att kriget måste fortsättas. Konungen befalle då Lewenhaupt att kringgå Wiborg och tåga rakt på S:t Petersburg, men denne, som var fullkomligt öfvertygad om den snara fredens afslutande, rörde sig ej från stället och lät härigenom ryssarne i lugn sammandraga sina trupper i närheten af Wiborg. De svenska trupperne stodo allt ännu i vinterqvarter och så långt från ryska gränsen, att de ej i hast kunde sammandragas. I Fredrikshamn och dess omgifningar funnos endast 6,000 man, då Lewenhaupt genom en kurir blef underrättad att stilleståndet skulle upphöra den 28 Februari. Straxt derefter utspredde sig ett rykte att ryssarne till ett antal af 50,000 man tågade mot Fredrikshamn. I staden uppstod en förfärlig villervalla; i sin förskräckelse voro några af svenskarne redan färdiga att förstöra fästningen och retirera för att helst sålunda rädda armén, då Lewenhaupt erhöll underrättelse, att ryssarne allt ännu voro i Wiborg och tillsvidare endast sysselsatte sig med skärmytslingar samt med att plundra byar. Nu begynte ändteligen Le-

wenhaupt sammandraga sina trupper. Men långa och uttröttande marscher på de med snöslask betäckta vägarne åstadkommo allmänt missnöje i den redan förut utarmade hären, så att den sista gnistan af disciplin nu totalt försvann; icke allenast officerare utan äfven soldater tillåto sig opassande handlingar emot öfverbefälhafvarene. Uti Fredrikshamn insjuknade soldaterna så förfärligt, att garnisonen måste ombytas hvarannan vecka. Sålunda se vi att utsigterna för svenskarne uti detta krig voro temmeligen mörka. Samtidigt härmed fortforo ryssarne att koncentrera sina trupper omkring Wiborg samt att förse dem med allt det, de för det blifvande fälttåget behöfde. Grefve Lascy, som alltid afhållit sig från alla intriger vid hofvet, förblef äfven nu vid regentombytet öfverbefälhafvare för ryska trupperne i Finland ¹⁾. Under honom stodo till lands generalerne Keith och Lövendal ²⁾ och på galererna Levaschoff. Generalmajoren vid artilleriet Tamiloff var anställd hos honom i egenskap af öfveringeniör.

---

1) Då L'Estocq, sänd af den nya Kejsarinnan natten emot den 25 November 1741, inrusade uti Lascys sofrum och frågade honom, till hvilket parti han hörde, svarade denne, efter att hafva betänkt sig något litet: "jag hör till det regerande partiet." Och sålunda fick ryska armén uti grefve Lascy bibehålla en kanske något försigtig, men detta oaktadt duglig befälhafvare.

2) Båda desse generaler förvärfvade sedermera i andra regenters tjänst europeisk ryktbarhet. Keith till börden Skottländare, stupade såsom Fredrik den Stores vän och fältmarskalk uti slaget vid Hochkirchen. Lövendal, till börden dansk, ingick sedermera uti fransysk tjänst under Ludvig XV samt blef efter intagandet genom öfverrumpling af Bergen op Zoom 1747 utnämnd till marskalk af Frankrike.

Ryska armén uti Finland uppgick vid denna tid enligt officiella uppgifter till 70,000 man reguliära samt 12,000 man irreguliära trupper, men dessa siffror voro utan tvifvel för stora och emedan de voro offentliggjorda uti "Petersburgska tidningarne" för år 1742 är sådant lätt förklarligt. Mannstein uppgifver den vid Wiborg samlade ryska arméns styrka i början af Maj till 35 å 36,000 man, af hvilka likväl 10,000 man vid krigsoperationernas förnyande skulle inskeppa sig på galerna, som i skärgården borde rätta sina rörelser efter landtarméns. Dessa uppgifter äro vida sannolikare, så mycket mer, som vi äfven finna desamma uti de redan förut af oss anförde Generalmajor Savalischins anteckningar om kriget emellan Ryssland och Sverige åren 1741—1743. Örlogsflottan (27 fartyg stark) låg vid Kronstadt, alldeles färdig att utgå till sjös; hvarjemte Hvitahafsflottan (14 fartyg) under vice-amiralen Breddals befäl nu äfven skulle utlöpa för att förena sig med Östersjöflottan. Vice-amiralen Mischukoff erhöll öfverbefälet öfver flottan. Han hade varit Peter den Stores gunstling och under dennes befäl deltagit i många sjöstrider, bland annat uti slaget vid Hangöudd. Men de sednaste 15 åren hade Mischukoff tjenat till lands och troligtvis under denna tid förlorat all håg och lust för sjömanslifvet, ty under 1742 års kampanj tillbragte han tiden uti en oförklarlig översksamhet; motvindar åstadkommo ständigt uppskof uti att anfälla fienden och en gång förhindrade till och med god vind honom att göra detta. Man kan i allmänhet säga att både ryska och svenska flottorna täflade med hvarandra i översksamhet under hela detta krig. Skärgårdsflottan, som var bestämd att transportera trupper och proviant bestod af 43 gale-

rer, hvilka jemte några lastfartyg seglade till Wiborg den 26 Maj.

I början af Juni tågade ryska armén från Wiborg samt gick redan den 12 i samma månad öfver gränsen samt fullföljde sin rörelse längs hafstranden för att hela tiden stå i förbindelse med skärgårdsflottan, som förde med sig proviant för hela sommaren; dessutom var det nödvändigt att underhålla kommunikation med densamma, på det att fienden ej skulle kunna sjövägen kringgå venstra flygeln. Med vårens ingång hade visserligen svenska arméns tillstånd något förbättrats, isynnerhet sedan fartyg anländt från Sverige med friska trupper och proviant, men detta oaktadt ansåg Lewenhaupt det vara omöjligt att ens hålla stånd emot ryssarne i den väl befästade och nästan ointagliga defilén vid Mäntylaks, hvilken han lemnade åt fienden utan strid den 27 Juni. Mannstein säger i sina anteckningar härom: ”Ju mera ryssarne betraktade denna position, desto mera förundrade det dem, huru svenskarne utan strid kunde lemna densamma” . . . . . ”Alla voro af den öfvertygelse att, om svenskarne med blott 7,000 man och 20 kanoner, för hvilka batterier och plattformar redan voro färdiga, besatt detta pass, hade det varit utomordentligt svårt, ja kanske omöjligt att storma detsamma. Ryssarne hade troligtvis här förlorat större delen af sitt infanteri. Af nyfikenhet befallte Lascy några grenadierer från fronten att klifva in i retranchementet, och desse använde mer än en timme för att komma upp på bröstväret; det är lätt att föreställa sig, hvad följden hade blifvit, ifall de derunder blifvit mottagne af drufhagel och gevärseld.” Från denna tid ända till den katastrof, som träffade svenska armén i Helsingfors, afstod Lewenhaupt de starkaste

positioner utan strid; han tyckes härvid endast varit betänkt på att genom en fortfarande reträtt inåt landet rädda armén, så att ryssarne under 1742 års kampanj ej hade andra svårigheter att undanrödja än att passera pass och floder, som af svenskarne blifvit lemnade ¹⁾). Den 26 Juni framkom ryska armén till Fredrikshamn. Lascy rekogno-scerade sjelf fästningen och befallte sedan, att åtgärder skulle vidtagas för att begynna belägringsarbetena, då svenskarne såsom vanligt befriade honom från denna möda derigenom, att de tågade bort från Fredrikshamn efter att hafva antändt alla magasiner äfvensom sjelfva staden och fortsatte reträtten på andra sidan om Kymmene elf. Om aftonen den 28 Juni fingo ryssarne se ett aldeles oförmodadt skådespel, då hela staden flammade upp i ljusan låga; de trodde först, att svenskarne endast antändt förstäderna, emedan ingen kunde komma på den tanken, att de skulle lemna fästningen utan strid. Till och med grefve Lascy smålog vid första underrättelsen härom ²⁾); han kunde icke förmoda, att svenskarne utan strid skulle öfvergifva fästningen ³⁾). Då ryssarne slutligen öfvertygat sig härom, var

---

1) Les Moscovites n'avaient, à proprement parler, d'autres ennemies à combattre que le passage des rivières, que personne ne leur disputait." (Relation exacte et circonstanciée de la guerre entre la Moscovie et la Suède, Utrecht 1742.)

2) Topogr. Depotens arkiv N:o 35,499. General Bibikoffs anteckningar om kriget med svenskarne 1741—1743.

3) Staden och fästningen Fredrikshamn anlades år 1723. Vid stadens intagande af ryssarne utgjorde den endast en med jordvallar befästad position och dessa vallar voro på flere ställen endast påbegynte. (Laskovsky: Materialier till ryska ingenjörvetenskapens historie III Del. pag. 165.) Ryssarne funno i staden 113 kanoner, 9 mörsare samt omkring 20 centner krut.

det för sent att hindra eldens öfverhandtagande; alla krutkällare, med undantag af en, sprungo i luften; all af svenskarne här upplagd proviant samt $\frac{3}{4}$ delar af staden blefvo lågornas rof. Sålunda intågade ryssarne den 29 Juni i Fredrikshamn och fortforo vidare att förfölja den alltjemt retirerande svenska armén¹⁾. Då större delen af

1) General Bibikoff, som äfven deltog i detta krig yttrar i sina anteckningar härom: "Våra kikare, med hvilkas tillhjälp det stundom lyckades oss att uppsnappa fienden, synas ständigt hafva drifvit honom på flykten" (Topogr. Dep. arkiv N:o 35,499). I ett bref, dateradt Borgå den 12 Juli 1742, yttras: "Jag skulle anse för min skyldighet att glädja eder med underrättelser om våra framgångar, ifall jag ej vore öfvertygad om, att ryktet om våra lysande bedrifter icke allenast hunnit till Sverige, utan äfven spridt sig kring hela världen. Hvem skulle nu betvifla, att vi äro afkomlingar af de tappre Svearne och Götherne? Ni behöfven blott erinra eder, att vi på några få timmar i fiendens åsyn uppbränt Fredrikshamn utan att vid utförandet af denna bedrift förlora en enda soldat! Jag tycker mig just se, huru förvånade ryssarne blefvo, när de sågo, huru vi midt framför deras näsa vågade tutta på några centner krut, de nya magasinerna, uppfyllda med proviant och annan krigsmaterial o. s. v. I kunnen knappast föreställa eder den granna illuminationen, då några tusen bomber, granater samt en mängd 24 pundiga kanoner sprungo i luften och kreverade midt emellan svenska och ryska arméerne. Sedan vi ordentligt slutat denna illumination, sprungo vi i temmeligen god ordning till Kymmene elf, der en ny illumination åter anställdes med byar, såg- och mjölqvarnar; anmärkas bör att allt detta skedde i tillbörlig ordning. När nu ryssarne med stor möda uppnådde oss, gjordes vid Kymmene ännu en tredje illumination med broar samt allt annat, som föll i vår väg, så att icke ens en enda hundkoja blef skonad, emedan generallöjtnanten sjelf denna dag bemödade sig att göra så mycken skada som möjligt. Derefter retirerade vi öfver följande elf till Sattula by. De stackars ryssarne fingo åter använda alla krafter för att uppnå oss, emedan vi såsom

ryska armén gått öfver Kymmene elf, erhöll Lascy den 2 Juli med en kurir från Moskva befallning att upphöra med krigsoperationerne, då svenskarne retirerat på andra sidan om Kymmene elf, och ställa trupperne i läger vid Fredrikshamn, der de skulle förblifva ända till dess tiden instundade att intaga vinterqvarter. Lascy lät nu sammankalla alla generaler till krigsråd, hvarvid meningarne voro högst delade: någre yrkade på fälttågets kraftiga fortsättande, andre åter voro af den öfvertygelsen, att den höga befallningen borde bokstafligen åtlydas. Slutligen kommo de efter långvariga öfverläggningar till det resultat att, om man vid hofvet i Moskva hade känt verkliga förhållandet, så skulle denna befallning ej blifvit meddelad, hvarföre det beslöts att förfölja fienden till Helsingfors, intaga denna stad och dess hamn och då först låta trupperne gå i vinterqvarter, så mycket hellre, som desse redan passerat Kymmene elf och alla åtgärder redan voro vidtagne för att fortsätta fälttåget. Sålunda berättar generalmajor Savalischin härom i sina anteckningar om detta krig. Mann-

---

verkeligen outtröttlige hjeltar åter sprungo öfver tvänne floder samt följande dagen ännu öfver en tredje. Öfverallt uppbrände vi mycket ordentligt broarne, så att ryssarne oupphörligt fingo bygga nya. Man kan icke tillräckligt prisa försigtigheten hos våra generaler, hvilka förstodo konsten att utföra allt detta utan den ringaste blodsutgjutelse, ehuru våra soldater, vilda af raseri, förbande sina öfverbefälhafvares feghet och voro färdige att gråta i förtviflan öfver, att de ej fingo slåss. Om vi komma att fortfara på detta sätt, hoppas jag inom kort hafva nöjet att återse mina vänner i Stockholm, ja så snart att I knappast hinnen få triumfporten färdig till vår ankomst." — Detta bref finnes öfversatt till ryskan i Spileffskys "beskrifning öfver kriget mellan Sverige och Ryssland 1741—1743" pag. 175.

stein säger detsamma, endast med den skilnad, att de *ryske* generalerne skulle hafva yrkat på, att den kejsrerliga befallningen bokstafligen borde åtlydas, då deremot alle *utländske* generaler samt isynnerhet Keith och Lövendal bestämdt fordrade krigets kraftfulla fortsättande; till dessa slöt sig äfven grefve Lascy, hvarföre deras mening blef den gällande. Sålunda lät Lascy tvärt emot sin regerings befallning de ryska trupperne rycka fram till Borgå och sedan till Helsingfors. Det sällsamma härvid var att äfven Lewenhaupt samtidigt härmed opererade tvärt emot de af honom erhållne befallningar; ehuru han från Stockholm emottagit uttryckliga ordres att oförtöfvadt anfälla fienden, fortfor han detta oaktadt att oupphörligen retirera utan att finna en enda sådan position, der han kunde inlåta sig i strid med fienden och såsom det syntes var han färdig att uppföra hela Finland blott för att hinna till Helsingfors. Såsom ofvanföre redan blifvit nämndt, hade Lewenhaupt bort leverera batalj vid Mäntylaks, der han ovilkorligen hade vunnit en lysande seger; sedan hade han kunnat fatta position vid Fredrikshamn, vid Kymmene elf o. s. v. Han hade endast behöft göra detta, och sakernas gång i Finland hade genast förändrat sig till svenskarne fördel. Till lycka för ryssarne gjorde Lewenhaupt intet af allt detta, så att Lascy endast behöfde reparera de af svenskarne antände broarne, emellanåt äfven bygga nya sådana samt besätta de af Lewenhaupt först befästade, men sedan af honom öfvergifne positionerne. Den oafbrutna reträtten började redan bära frukt inom svenska armén; rymning ansågs numera icke för en skamlig handling i soldaternes ögon. Man sade: då armén uppgifver den ena fästningen efter den andra, den ena befästade po-

sitionen efter den andra, hvarföre kunna då icke äfven soldaterna rymma, hvilkas hustrur och barn, hus och hem blifvit lemnade vind för våg uti fiendens våld. Till hvilken demoralisation hade icke Lewenhaupt bragt sin armé!

Den 9 Augusti kommo svenskarne till Gammelstaden (Plan II fig. 2) och intogo en ganska god position på andra sidan om Helsinge-å, helt nära till skärgårdsflottan; dessutom var kommunikationen med Helsingfors fullkomligt fri. Men äfven nu funnos sådane, som öfvertygade Lewenhaupt, att det var vida förmånligare att leverera batalj med fienden på de lågländta ängarne vid Domarby. Samma afton gaf Lewenhaupt befallning att bryta upp till denna plats och lemnade vid Gammelstaden endast 400 man. För detta ändamål måste armén åter gå öfver till venstra sidan af Helsinge-å och emedan bron vid Helsinge kyrka redan var förstörd, måste vid Staffansby en flottbro byggas i största hast, öfver hvilken svenska armén tågade i stor ordning. Ingen visste hvart det bar eller hvar man skulle stanna. Nu först observerade Lewenhaupt, att hans trupper stodo uti en dæld och kunde följakteligen när som helst blifva nedgjorde af ryska artilleriet. Staffansby, som ligger midt emot Domarby på andra sidan om Helsinge å, var visserligen besatt af ett infanteri regemente, men detta skulle ej hafva kunnat hålla sig här i längden. Dessutom riskerade Lewenhaupt att blifva afskuren från Helsingfors, ifall ryssarne lyckades forcera öfvergången öfver Helsinge å vid Gammelstaden. Lewenhaupt vidtog därför åtgärder till förekommande af allt detta; han sände genast en afdelning dragoner till Helsingfors samt befallte chefen för galernerne, som lågo i Helsingfors' hamn att, om så fordrades, landsätta 500 matrosar. Denne nekade dock att upp-

fylla detta, emedan han, såsom han uttryckte sig, hvarje ögonblick väntade anfall af ryska flottan och följakteligen behöfde sitt manskap¹⁾. Trossen afgick till Helsingfors natten mot den 11 Augusti och armén fick befallning att i dagningen vara färdig till uppbrott. Det regemente, som stod i Staffansby, gick öfver ån och förstörde bron. Då Lewenhaupt om morgonen begynte sin reträtt, hade ryska artilleriet redan besatt höjderne vid Staffansby och besköt häftigt svenskarne under deras återtag i tre timmars tid. Lasey säger härom i sin rapport af den 11 Augusti, att svenskarne flydde i största oordning, hvilket äfven bestyrkes af följande omständighet. Major Schultendorff, som för tillfället kommenderade Öst-Götha kavalleri, skyndade sig att så fort som möjligt komma utom skotthåll för rysarnes artillerield och red i fullt traf utför backen vid Domarby, der Svea garde tågade kompanivis. Då ropade chefen för sista kompaniet, kapten Lybecker åt honom, att han skulle stanna och låta gardet tåga undan, men Schultendorff, som endast tycktes vara bekymrad om att ju förr dess hellre blifva qvitt de ryska kulornas hvinande, ämnade tydligen med sina kavallerister spränga in på svenska infanteriet, hvarföre Lybecker fann sig tvungen att hota honom med en gevärssalva, ifall kavalleriet icke stannade. Detta bragte den redan uppskrämde majoren helt och hållet ur fattning, så att han med sitt kavalleri vek ifrån vägen åt höger och störtade sig med detsamma i ett djupt kärr, der 80 man omkommo, allt för sin tappre chefs skull.

---

1) För öfrigt fäste man på flottan föga afseende vid de befallningar Lewenhaupt såsom öfverbefälhafvare för armén och flottan meddelade.

Genom Gammelstaden tågade svenskarne raka vägen till Helsingfors, dit de kommo den 11 Augusti, uppbrände Brobergsbryggan ¹⁾ eller den nuvarande långa bron samt slogo läger på kampen vid lutherska kyrkogården.

Ryssarne närmade sig äfven Helsingfors, så fort de hunno. Den 12 Augusti hade Lascy sitt högqvarter i Gammelstaden samt den 13 Augusti uti Hoplax by vid vägen till Åbo. Nu fördelade Lascy sin armé i tvänne delar, af hvilka den ena stod i Gammelstaden och den andra vid Hoplax, så att han härigenom beröfvade Lewenhaupt all möjlighet att vidare fortsätta sin reträtt och emedan Lewenhaupt ansåg det omöjligt att slå sig igenom de ryska trupperne, begynte han befästa Helsingfors och syntes sålunda bereda sig till ett allvarligt motstånd.

Om ryssarnes rörelse till Hoplax berättas följande: om aftonen den 11 Augusti hade en finsk bonde berättat för Lascy, att svenska armén ej ämnade försvara sig i Helsingfors utan vore sinnad att retirera till Åbo, hvilket likväl ej vore svårt att förekomma, om grefven endast ville lyssna till hans råd. Han berättade nemligen, att redan under 1713 års krig Peter den Store låtit göra en väg ifrån Gammelstaden rakt genom skogen till Hoplax, och att denna väg, ehuru för närvarande bevuxen med småskog, lätt kunde iståndsättas. Detta omtalar äfven Mannstein i sina anteckningar och ungefär i samma ordalag. Grefve Lascy åter nämner icke uti sitt bref af den 12 Augusti till kejsarinnan Elisabeth något härom; han säger endast att, emedan ett anfall på staden från Fredrikshamns sidan vore farligt, på den grund att fienden här kunde

---

1) Den nuvarande Kronohagen kallades förut Broberget.

tillfoga hans armé stora förluster såväl från sina batterier, som ock från sin flotta, han låtit uppsöka en annan väg ¹⁾, som kunde begagnas för att förekomma detta. Han säger vidare om denna väg, att den gick genom en skogig och bergig trakt, på sina ställen dessutom genom kärr, hvarföre han var nödsakad att ditsända pionärer för att iståndsätta desamma. Hvem äran tillkommer att hafva uppsökt denna väg, derom nämner Lasey ej ett ord. General A. Bibikoff säger uti sina anteckningar ²⁾ om detta krig, att brigadchefen Krasnostchjókoi skulle hafva uppsökt den omtalta vägen och inrapporterat härom till grefve Lasey, som genast skulle hafva befallt iståndsätta desamma samt göra den bredare genom att nedlägga faschiner i kärren. Detta är dock mindre troligt. Grefve Lewenhaupt omnämner uti sina rapporter, att han af bönder, som uti ryska lägret erhållit fribref, blifvit underrättad om, att ryssarne till ett antal af 12,000 man besatt Hop-lax, samt att de dessutom med en annan truppfördelning lågo vid Gumtäckt, nordost om Helsingfors. Sedan ryssarne sålunda besatt såväl Åbo- som Fredrikshamns vägen, återstod för Lewenhaupt endast att intaga position i Helsingfors, hvarföre vi skola taga denna stad i närmare betraktande.

Helsingfors upptog år 1742 endast södra delen af den ringa halfö, som i vester förmedelst ett smalt näs stod

---

1) Denna väg finnes upptagen på några af ryssarne tagne vägkartor öfver södra Finland från denna tid. — Topogr. Depotens Arkiv N:ris 9,712, 9,713 samt 44,653.

2) Anteckningar om nya Finland samt kriget med Sverige 1741—1743 af general Alex. Bibikoff. (Topogr. Depotens Arkiv N:o 35,499.) Detta manuskript blef framlemnadt åt Kejsar Alexander I år 1808.

i förening med en annan halfö, som i söder slutar med den bergiga udden Ulrikasborg. Öster om staden utgår den s. k. Skatudden, som delar Helsingfors' hamn i tvänne delar: den norra och den södra. I norr stod staden i förening med vägen till Fredrikshamn förmädelst broar, som voro i förbindelse med en liten ö. Dessa broar hade svenskarne uppbränt, sedan de den 11 Augusti intågat till Helsingfors. Så vidt man kan sluta af de plankartor ¹⁾ öfver Helsingfors, som från denna tid finnas i behåll, hade staden redan då regelbundna kvarter och gator. Den bestod af ungefär 300 gårdar med 1,300 innevånare, hvilka dock till större delen begifvit sig inåt landet vid krigets utbrott. Af offentliga byggnader må nämnas: trädkyrkan, uppförd 1727 vid det så kallade stortorget, rådhuset, uppbygdt 1726 vid samma torgs norra sida, högvakten, artilleriets rustkammare samt proviantmagasinerne ²⁾. Öster om kyrkan på en höjd, nuvarande Senatshusgården, var klockstapeln belägen. I närheten af rådstugan funnos äf-

---

1) De hufvudsakligaste af dessa äro: I Ingenieur Departementets Arkiv: "Helsingfors år 1743." I. Pag. 1,633 N:o 2; i Topogr. Depot'ens Arkiv 1:o N:o 15,436: samling af specialkartor från 1742 och 1743 års krig. 2:o N:o 33,353. — "Beskrifning öfver krigshändelserna 1742, rapporter m. m." 3:o N:ris 2,942 & 2,950: "Plankartor öfver staden och fästningen Helsingfors" jemte anvisning om de ställen, der svenska och ryska trupperne stodo år 1742." 4:o N:o 2,952. Plankarta öfver Helsingfors' intagande af Ryssarne under fältmarskalken grefve Lascys befäl år 1742. Endast på tre af dessa plankartor, nemligen N:o 2 uti Ingenieur Departementets arkiv och N:ris 15,436 och 2,952 uti Topografiska Depotens arkiv finnas befästningarne åt hafssidan upptagna.

2) Se förklaringen till plankartan öfver Helsingfors stad. (Topogr. Depot'ens arkiv N:o 33,353.

ven några stenhus, hvilka för öfrigt vid denna tid voro mera sällsynta.

Af dessa plankartor framgår, att de befästningar, som svenskarne hade uppfört vid Helsingfors, icke voro af synnerlig betydenhet och högst ringa till antalet. För öfrigt var den af dem här intagna positionen i ock för sig tillräckligt stark genom terrängens beskaffenhet. Svenskarne hade endast der och hvar uppfört batterier, af hvilka det mest betydande var beläget på det smala näset, som då förenade Ulrikasborg med staden och bestod af ett bröstvärn af timmerstock med en jordvall på yttre sidan. På en höjd bakom detsamma fanns ett jordbatteri. Dessutom voro på stadens norra sida några mindre batterier uppförde för att beskjuta trakten omkring långa bron. Ett större retranchement, som på plankartorne finnes upptaget å stadens norra sida uti förfallet tillstånd, var troligtvis en qvarlemning af de förskansningar, Peter den Store här låtit uppbygga år 1713. Spår af dessa funnos dessutom vid denna tid å stadens östra och vestra sida samt på det näs, som förenar Skatudden med staden. Lewenhaupt hade ställt sina trupper i läger på den halfö, som ligger vester om staden, samt dessutom låtit uppkasta några mindre batterier på de höjder, som dominera vägen från Åbo till Helsingfors. I samma ändamål voro äfven några kanoner utan batterier uppställda. Öfverallt hade svenskarne nedhuggit skogen och på några ställen dessutom uppfört förhuggningar af fällda träd. Positionen vid Helsingfors var bestyckad med 90 kanoner. Från sjösidan hade svenskarne med stenar tillspärradt inloppet till Helsingfors emellan Degerö och fasta landet. I södra inloppen till Helsingfors' hamn, emellan Skanslandet, Kungsholmen och Sand-

hamn, hade Peter den store år 1713 nedsänkt stenkistor för att göra dem obegagneliga af större fartyg, men från alla andra håll från sjösidan var staden fullkomligt tillgänglig, då öarne voro alldeles obefästade. Ungefär midt emellan Degerö och Sandhamn låg svenska brandskeppet, svenska pråmarne ¹⁾ befunno sig framför inloppet emellan Sandhamn och Vargön, svenska galerflottan — litet vester om Degerö samt vid Kalfholmen. Deras skeppsflotta hade någon tid före detta afseglat till Hangö. Det ser verkligen ut, som om ryska och svenska skeppsflottorna sammellan kommit öfverens om att öfverträffa hvarandra uti översamhet, emedan de under loppet af detta krig ständigt hindrades af motvindar att utföra något. Lascy hade med 20,000 man ²⁾ besatt vägarne till Åbo och Fredrikshamn och beröfvade sålunda Lewenhaupt all kommunikation med Finland ifrån landssidan. Förgäfvets väntade nu den ryske fältmarskalken, att amiral Mischukoff med sin flotta skulle komma honom till hjälp, under det denne fortfor att ligga till ankars utanför Reval allt i förväntan på vind. Endast ryska galerflottan seglade den 6 Augusti från Borgå, men framkom först den 27 till Helsingfors, således tre dagar efter kapitulationen.

---

¹⁾ Dessa voro stora fartyg med flatt botten och omgifna på de yttre sidorna med stora toma trädlådor samt försedde med torn i för och akter. De voro bestyckade med 24 pundiga kanoner och en mörsare och blefvo, då svenska armén kapitulerade, uppbrände.

²⁾ På en af plankartorne öfver Helsingfors från denna tid (Topogr. Dep. arkiv. N:o 2,942) finnes följande uppgifter om ryska truppernes styrka: kavalleri 6,298 man, artilleri 13,812; inalles 20,110 man. Det är för öfrigt svårt att säga, huruvida dessa uppgifter äro fullkomligt trovärdiga.

Emellertid var svenska arméns tillstånd i Helsingfors ej synnerligt afundsvärdt; kavalleriet hade icke föda för sina hästar, större delen af trosshästarne hade dött af svält och sjukligheten bland svenska trupperne började mycket tilltaga. Detta allt uppväckte vid höstens annalkande hos det svenska öfverbefälet stora farhågor för framtiden. Å andra sidan hade ryssarne icke några utsigter att med framgång anfälla svenskarne uti deras starka ställning och till denna öfvertygelse hade äfven Lascy kommit under sina rekognosceringar af deras position. Under sådana omständigheter önskade såväl ryssar som svenskar en fredlig lösning, hvarföre man äfven begynte underhandlingar. Härvid måste naturligtvis grefve Lascys fordringar blifva så mycket mer anspråkslösa, som han i sjelfva verket endast hade 500 man mer än Svenskarne, hvilka borde gifva sig åt honom ¹⁾. Detta är för öfrigt Lascys eget uttryck. Den 19 Augusti, just då underhandlingarne begynnt, infunno sig i Helsingfors vice-amiralen Ridderstolpe och öfverste Kaulbars med befallning från konungen till grefve Lewenhaupt och general Buddenbrock att oförtöfvadt infinna sig uti Stockholm för att afgifva berättelse om krigets gång i Finland. De stego derföre ombord på fregatten "Carlberg", och afseglade redan följande dagen till Sverige, sedan Lewenhaupt öfverlemnade befälet åt generalmajor Bosquet. Ändteligen erinrade äfven ryska flottan om sin existens, ty den 24 Augusti visade sig tre örlogsskepp: "Peter", "Nep-

---

¹⁾ General Savalischin säger uti sina anteckningar (Top. Depot. Arkiv. N:o 47,357), att han ej med säkerhet kunde bestämma fiendens styrka uti Helsingfors. Mannstein antager att svenska armén vid kapitulationen uppgick till 17,000 man; enligt Lascys rapport var den dock betydligt mindre.

tunus" och "Archangelsk" utanför Helsingfors¹⁾. De voro utskickade af amiral Mischukoff, som med resten af flottan allt fortfarande låg vid Nargön. Nu sände Lascy general Levaschoff och marin-löjtnanten Kirejeff med befallning till Mischukoff att ofördröjligen med flottan infinna sig i Helsingfors. Så snart Mischukoff erhöll denna befallning, sammankallade han den 25 Augusti ett "generalconcilium", der det beslöts att, "så fort det blefve gynnsam vind", afsegla med hela flottan till nämnda stad. Längre skulle Lascy fått vänta härfpå; han afslöt derföre redan den 24 Augusti kapitulation med Bosquet på följande vilkor:

1:o de 10 (eller enligt Mankells uppgift 9) finska regementen, som voro i svenska armén, skulle äga rättighet att obehindradt begifva sig till Sverige eller, efter att hafva öfverlemnadt sina vapen åt de ryska komissarierna, stanna i sitt fädernesland. — De valde detta sednare.

2:o Det svenska infanteriet erhöll rättighet att med all sin tillhörighet stiga ombord på sin skärgårdsflotta och obehindradt begifva sig till Sverige.

3:o Svenska kavalleriet erhöll äfven rättighet att återvända landvägen genom Finland öfver Torneå till Sverige.

4:o Ryska komissarier skulle emottaga allt artilleri, magasinerna och i allmänhet alla förnödenheter, som funnos kvar i Helsingfors.

---

1) Uppgifterna härom äro likväl olika: enligt anteckningar härom, förde å lineskeppet "Alexander", (Top. Dep. Ark. N:o 33,353) voro de till Helsingfors anlande skeppen 3. Mischukoff säger i sin rapport af den 21 Aug. till kejsarinnan Elisabeth, att de voro 5, men enligt Hydrogr. Depart. Anteckningar, tryckte 1845, uppgifvas dessa till blott 3.

Den 24 Augusti undertecknade Bosquet denna kapitulation och redan följande dag den 25 Augusti innehade ryska grenadiärer stadsvakten i Helsingfors. Samma dag gingo svenska trupperne ombord. Ryssarne fingo i krigsbyte 90 kanoner och en mängd proviant. Om ryska flottan, i enlighet med Lascys befallning, hade kommit till Helsingfors, skulle svenska armén troligtvis icke erhållit dessa förmonliga kapitulationsvilkor. Likväl slutades icke den svenska arméns olyckor härmed, den hade ännu att utstå flere pröfningar. Under resan till Sverige, hvilken varade nära tre veckor, förliste flere af fartygen med trupper ombord uti storm; i följd af trängseln på fartygen rasade dessutom rödsot och tyfus på ett förfärligt sätt. Samma öde drabbade äfven kavalleriet, som till ett antal af omkring 1,400 man landvägen begifvit sig till Sverige; hästarne dogo af svält, folket uti — tyfus. Sålunda återvände af de 25,000 man, som ett år derförinnan hade uttågat mot Ryssland, endast ett ringa antal i det bedröfligaste tillstånd. Nyslott hade kapitulerat den 8 Augusti samt Tavastehus den 26 i samma månad, så att ryssarne nu, sedan svenska hären helt och hållet hade utrymt Finland, obehindradt kunde besätta äfven Åbo, hvarefter hela landet sålunda kom uti ryssarnes händer. Den 25 September erhöll ryska flottan order att återvända till sina hamnar. Anmärkas må, att motvind numera icke hindrade amiral Mischuhoff att utföra denna befallning. I Helsingfors qvarstannade 1 fregatt "Wojn", 2 prämar, 1 bombard och 9 galerer samt uti Borgå 6 galerer ¹⁾. Grefve

---

1) Enligt Hydrogr. Depart. anteckningar. V del. år 1847; "Sjöfälttågen mot svenskarne åren 1742 och 1743.

Lascy blef återkallad till S:t Petersburg, jemte det general Keith erhöill befallning att under hans frånvaro kommandera trupperne och förlägga dem i vinterqvarter.

Helsingfors' kapitulation sårade djupt svenskarnes nationalkänsla. Den allmänna meningen fordrade högt att de, som varit orsaken till krigets olyckliga utgång, skulle straffas. De, som egentligen hade framkallat kriget, skyndade nu, för att rädda sig sjelfva, att taga folkets parti och sköto allt ansvar för de olyckor, som genom kriget hade drabbat landet, på grefve Lewenhaupt och general Buddenbrock, hvilka nu blefvo uppoffrade för folkets hämnd; de blefvo båda dömda till döden förmedelst halshuggning¹⁾. Vid ett närmare betraktande af detta krig, som, hvad svenskarne beträffar, endast företer en serie af grofva misstag, är det omöjligt att beskylla blott en eller två personer för den olyckliga utgången af denna kampanj, som svenskarne så öfvermodigt hade börjat. Tvärtom, ifall man tager i öfvervägande den inre ställningen i Lewenhaupts armé, der alla politiska partier hade sina representanter, och att icke den kommenderande generalen, utan ett af regeringen i Sverige inrättadt krigsråd, egentligen ledde

---

1) Buddenbrock halshöggs den 16 Juli 1743. Lewenhaupts vänner hade trott att folket skulle åtnöja sig med ett offer samt beredde honom tillfälle att rymma, hvilket han äfven gjorde. Men då detta blef bekant, stegrades folkets hat emot honom, som de egentligen ansågo vara orsaken till alla olyckor, till verkligt raseri, så att svenska regeringen såg sig nödsakad att utfästa en belöning af 10,000 plåtar för hans hufvud. En skeppare, som hade åtagit sig att öfverföra Lewenhaupt till Tyskland, öfverlömnade honom, frestad af denna då för tiden ofantliga peningesumma, den 3 Augusti åter uti regeringens händer och dagen derpå rullade äfven hans hufvud utför stupstocken.

krigsrörelserna och afgjorde alla andra viktiga frågor, så att Lewenkaupt endast var en verkställare af dess beslut, blir det verkligen svårt att beskylla endast honom för krigets olyckliga gång. Alla frågor afgjordes i krigsrådet genom omröstning, hvarvid högsta befälhafvaren hade blott en röst. Under krigsrådets sessioner uppstodo ständigt olika meningar och strider, och härunder sträckte sig stridslystnaden, envisheten och egoismen ända derhän, att det var tillräckligt för en ledamot att uttala en bestämd åsigt för att den följande genast skulle totalt motsäga honom. Icke sällan delade sig krigsrådet uti tvenne lika starka partier, och sakens slutliga afgörande måste då hänskjutas till regeringen i Stockholm; när den slutliga resolutionen ändteligen anlände, var sakernas ställning helt och hållet förändrad och det gynnsamma ögonblicket att handla följakteligen förloradt. Häraf är ej svårt att inse, att icke Lewenhaupt eller Buddenbrock, utan svenska negeringen sjelf och det af densamma inrättade krigsrådet egenteligen voro orsaken till krigets olyckliga gång.

Sedan svenska armén, såsom vi ofvanföre sett, utrymt Finland, började svenska regeringen i Februari månad 1743 fredsunderhandlingar i Åbo, hvilka dock till en början icke ledde till något resultat. Grefve Lascy blef åter utnämnd till öfverbefälhafvare för ryska trupperne såväl till lands som sjös. För att förmå svenskarne att snarare sluta fred, beslöt Lascy, efter Peter den stores exempel före freden i Nystad, att öfverföra kriget till sjelfva Sverige. Sedan landttrupperne stigit ombord på galerflottan, utlöpte Lascy med densamma från Kronstadt den 8 Maj för att härifrån begifva sig till Åbo och förena sig med Keith, som äfven erhållit befallning att, så fort som möjligt, låta den del af

galerflottan, som öfvervintrat i Finland, börja sina operationer mot svenskarne. För att understöda honom utgick äfven skeppsflottan den 9 Maj under befäl af presidenten för amiralitetskollegierne grefve Golovin, som blifvit bestämd att intaga amiral Mischukoffs plats. Denne åter hade, då han så lyckligt låtit flottan ligga för ankar hela sommaren 1742, blifvit utnämnd till kommandant i Kronstadt. Den 23 Maj framkom Lascy till Helsingfors, der han ersatte sine sjuke — med friska trupper, hvilka han försåg med proviant och andra förnödenheter. Här erhöill han underrättelser att Keith den 20 Maj haft en lysande affär med svenska flottan vid Korpo. Den 25 Maj seglade Lascy från Helsingfors och framkom följande dagen till Tvärminne. Här erfor han, att svenska skeppsflottan höll på att samla sig vid Hangöudd, hvarföre han genast befallte Golovin, som äfven redan närmade sig Hangö, att oförtöfvadt anfalla svenskarne. Förgäfves väntade Lascy i två veckor att denna hans befallning skulle åtlydas; presidenten för amiralitetskollegierne vågade icke företaga någon anfallsrörelse. Grefve Golovin hade ådagalagt en ovanlig verksamhet och energi under förberedelserna till detta års kampanj, men den af honom den 28 Maj erhöillna instruktionen för krigets förande till sjös var orsaken till hans försigtighet. Uti denna instruktion sadas nemligen att ”han, i anseende till den snart företående freden, borde afhålla sig ifrån att gå anfallsvis till väga.” Detta var äfven orsaken, hvarföre Golovin vid Hangö icke anföll svenskarne, som endast hade 12 linieskepp, då ryska flottan deremot bestod af 17 sådana. Efter en obetydlig kanonad den 8 Juni drog ryska flottan sig undan, och den svenska seglade derpå till Sverige. Sedan Golo-

vin sålunda öppnat farleden för ryska skärgårdsflottan, tyckte han sig hafva gjort nog för sin del samt seglade till Hogland för att reparera sina skador. Nu lyckades det Lascy, sedan svenska flottan lemnat positionen vid Hangö att fortsätta sin rörelse, så att han redan den 12 Juni vid Sottunga förenade sig med Keiths gallerflotta. Här hade Keith intagit en stark position, som han dessutom befästade med ansevärliga batterier på de kringliggande öarne. Grefve Lascy hade redan vidtagit åtgärder för att segla öfver till Sverige, då han genom ryska ambassadören blef underrättad om att freden var avslutad. Till Pyssland afträdde endast delar af Kymmenegårds län och Savolaks samt fästningarne Fredrikshamn, Willmanstrand och Nyslott, jemte det Kymmene elf bestämdes till gräns emellan de bägge rikena, så att villkoren vid "den eviga freden" i Åbo år 1743 blefvo jemförelsevis drägliga för Sverige. Intet hade förhindrat ryssarne att först söka slå svenska flottan vid Hangöudd, sedan öfverföra kriget till sjelfva Sverige och sålunda tvinga svenska regeringen att afstå hela Finland, som på grund af kupulationsvilkoren i Helsingfors vid denna tid var alldeles utrymt af svenska trupper. Men det hade lyckats kabinettet i Stockholm att vinna kejsarinnan Elisabeths bevågenhet genom att välja till kronprins en nära anförvändt till henne, Adolf Fredrik af Holstein-Gottorp, och detta var egentliga orsaken till, att Sverige denna gången erhöll jemnförelsevis ganska billiga fredsvilkor.

Vi hafva med afsigt uppehållit oss något länge vid betraktandet af krigshändelsernas gång uti Finland från 1741—1743, emedan tilldragelser, sådane, som de under 1742 års kampanj, vanligtvis gifva en viss pregel åt sta-

ters omedelbara utveckling uti militäriskt hänseende, i det de starkt inverka icke allenast på alla samtida, utan äfven på dem, som lefva i nästföljande period, så att de på detta sätt hafva ett väsendtligt inflytande på nästföljande strategiska kombinationer. Sålunda se vi äfven nu att, sedan Sverige genom freden i Åbo förlorat sina gränsfästningar mot Ryssland, svenska regeringen såg sig nödsakad att nära till ryska gränsen skaffa sig en ny stödjepunkt, på hvilken den kunde basera sina rörelser i händelse af krig med denna stat. Vid Finlands södra kust finnas flere positioner, som hade varit vida lättare att befästa än de utanför Helsingfors' hamn belägna öarne, hvilka med en omkrets af inalles öfver 2 mil, i detta hänseende, icke äro alldeles lämpliga. Men sedan Helsingfors position under 1713 och 1742 års krig visat sig hafva ett så afgörande inflytande på krigshändelsernas gång, såg sig svenska regeringen af denna omständighet föranlåten att just på detta ställe begynna uppförandet af Nordens Gibraltar. Detta var egentliga anledningen, hvarföre konung Fredrik I anbefallte befästandet af de så kallade Vargskärsöarne framför Helsingfors' hamn, och den nya fästningen, som här skulle uppstå, erhöll benämningen Sveaborg. Samtidigt härmed begynte svenskarne uppförandet af Svartholms fästning utanför Lovisa. Uti det första fästningsförslaget ingick utom befästandet af de 6 öarne nemligen: Långörn, Vester Svartö, Lilla Öster Svartö, Stora Öster Svartö, Vargön och Gustafssvärd äfven ett vidlyftigt fästningsverk omkring staden Helsingfors. Detta skulle bestå af 12 bastionsfronter samt ett särskildt citadell, till hvars ytterligare försvar tvenne forter, en på höjderne vid Ulrikasborg och den andra — vid långa bron komme att uppföras. Dess-

utom hade man för afsigt att befästa Kalfholm och inrätta en befästad hamn på Skanslandet ¹⁾. Detta vidlyftiga projekt förblef dock, såsom bekant, endast ett kabinettsförslag utan att någonsin komma i verkställighet. I sjelfva verket åtnöjde sig svenskarne blott med att befästa de redan omnämnde 6 öarne för att försvara inloppet till Helsingfors' hamn.

I början utfördes fästningsarbetena utan något egentligt system och gingo i allmänhet mycket långsamt. Redan 1747 hade öfversten vid artilleriet Augustin Ehrensvärd af konungen erhållit i uppdrag att leda dessa arbeten. Till en början befallte konungen att endast göra försänkningar uti några af inloppen till Helsingfors hamn och att med batterier förse hufvudinloppet emellan Gustafsvärd och Skanslandet. Samma år begynte man på öarne nedfälla skogen, men först följande året vidtogo sjelfva fästningsarbetena och då — med uppförandet af batterier på Gustafsvärd. Vid utförandet af dessa arbeten hade svenskarne att öfvervinna oerhörda svårigheter, emedan öarne, på hvilka fästningsverken skulle uppföras, till största delen bestodo af mycket hård granit, som format sig uti ganska höga och mycket oregelbundna massor. Dessa måste nu först jemnas förmedelst sprängning, hvarefter batterier i flere rader ofvanom hvarandra på dem uppbyggdes. På den äldsta plankarta öfver Sveaborg, som hänför sig till år 1752 ²⁾, finnes endast en fort på Gustafs-

---

1) Uti Ingenieur Öfverstyrelsens Arkiv, II del. N:o 100,762. —

²⁾Systematisk beskrifning öfver Sveaborgs 1:sta klass fästning af Verklige Statsrådet Mejer. (Manuscript.) }

2) Uti Ingenieur Öfverstyrelsens Arkiv, II del. N:o 100,762.

svärd upptagen. Den bestod af en oregelbunden fyrhörning med bastionsfronter. År 1752 voro alla 4 bastionerna färdiga och några af dem voro till och med kasematterade; framför de två främsta fronterne åt hafvet hade man uppfört ett eget slags fäste, liknande en kaponir. Vidare synes på denna plankarta, att den kasematterade tenaillen Kyhlenbek ock traversen Bettun, hvilkas bestämelse voro att försvara stora skeppsinloppet, äfven voro så godt som färdiga; dessutom voro två redutter af det äfvenledes kasematterade strandverket redan då betydligt framskridne. Sålunda var hufvudinloppet emellan Öarne Gustafssvärd och Skanslandet, efter denna tids fordringar, då redan temmeligen starkt försvaradt. En omständighet hade äfven icke undgått de svenske ingenjörernes uppmärksamhet, nemligen nödvändigheten att äfven befästa den bergiga, sydvest om staden belägna udden, som dominerar såväl den kringliggande trakten som sjelfva Helsingfors' hamn, äfvensom en del af Sveaborg. I följd häraf begynte man år 1753 på denna udde uppföra en fort, som skulle bestå af sju bastioner, hvilken erhöll benämningen Ulrikasborg. Svenskarne tyckas dock snart hafva upphört med detta arbete, emedan denna fort i verkligheten aldrig blef färdig.

Den som likväl mest af alla bidragit till Sveaborgs uppförande var den redan omnämnde Augustin Ehrensvärd. Han föddes år 1710 och ingick vid 16 års ålder i tjänst vid artilleriet. Sedermera företog han en längre utrikes resa till Danmark, Tyskland, Nederländerna, Frankrike och England, hvarunder han, såsom det synes, betydligt utvidgade sina kunskaper uti krigsvetenskaperna och förnämligast uti fortifikation. År 1739 blef han Capitaine-Me-

chanicus vid det under riksdagen år 1738 inrättade kadettkompani. Uti 1741 och 1742 års krig i Finland deltog han äfven i svenska armén. Sedermera åtföljde han Fredrik den store på hans fälttåg uti Böhmen år 1745. Då svenskarne påtänkte uppförandet af Sveaborg, återkallades Ehrensvärd och erhöll i uppdrag att leda fästningsarbetena på Sveaborg och i Helsingfors äfvensom vid Lovisa och Svartholm. På Kyhlenbecks utanverk på Gustafssvärd finnes ock en inskription, hvaraf man ser att Ehrensvärd redan år 1753 ledde fästningens uppförande. Denna inskription är af följande lydelse:

Kyhlenbeks Utanvärk.

”Kyhlenbek til Heder, som med en
oförtruten Hand i de värsta tider hjälpte
mig Resa Första Sten på Sveaborg:
han dör under Arbete och försynen
unnar mig Resa honom ett tacksamt
Minne. Sveaborg d. 25 October 1753.

A. E.”

I början bedrefvos fästningsarbetena, såsom nämndt, mera lamt och utan något egentligt system, hvaraf många olägenheter uppstodo. Bland annat befunnos några byggnader vara nästan alldeles öfverflödiga. Orsaken härtill voro de ständiga striderne emellan de politiska partierne i Stockholm vid denna tid, så att konungen som troligtvis tröttnat dervid, slutligen för att påskynda fästningens fullbordande lemnade åt den energiske general Ehrensvärd i uppdrag att vid fästningens uppbyggande förfara efter eget förgodfinnande.

Snart afbrötos dock fästningsarbetena helt och hållet på en tid, då Ehrensvärd blef återkallad till fosterlandet för att deltaga uti sjuåriga kriget, uti hvilket den dåvarande svenska regeringen ansett nödigt att deltaga i förening med koalitionen emot Fredrik den store. Under de fyra år, svenskarne voro sysselsatte med detta krig, lyckades det dem likväl icke att återupprätta sin fallna vapenåra, emedan Preussarne nästan alltid voro de segrande i Pommern. Slutligen erhöll Ehrensvärd 1761 öfverbefälet öfver svenska armén derstädes. Men, ehuru han visserligen emottog befälet endast med förbehåll att vara fullkomligt oberoende af krigsrådet i Stockholm, bedrefs kriget likväl lika lamt som förr, så att man vid första påseendet vore frestad att antaga, det Ehrensvärd blott var en tapper soldat utan några synnerliga fältherretalanger. Detta var likväl icke fallet, emedan Ehrensvärd vid försvaret af Passewalk år 1760 på ett lysande sätt icke allenast ådagalade en kallblodig tapperhet, utan äfven sällsynta talanger vid ledandet af truppers rörelser i det afgörande ögonblicket¹⁾. Hvarföre Ehrensvärd ej kunde föra kriget som sig bordt, berodde derpå, att i svenska hären förefunnos stridiga partier. Isynnerhet funnos bland svenska arméns högre officerare många, som helt öppet sympatiserade med Preussen och dess konung.

---

1) Då Preussarne stormade Prinzlauer-porten uti Passewalk och svenskarne redan voro nästan öfverändakastade, skyndade Ehrensvärd hit, öfvertog sjelf befälet på stället och, genom en ovanligt skickligt utförd manöver och sin personliga tapperhet, tvang han preussarne att draga sig tillbaka. Härunder träffades han af en kula i venstra sidan af bröstet, så att blott hans kraschan, i hvilken kulan råkade, denna gång räddade honom.

Äfven Frankrike hade starka sympatier bland svenska arméns officerare, isynnerhet ibland dem, hvilka förr tjenat uti fransysk tjenst, och dessa voro vid denna tid ganska många. Dessa partier stodo åter uti mer eller mindre beroende af det herrskande partiet uti Stockholm, så att kommanderande generalen uti Pommern icke allenast måste observera fiendens rörelser, utan äfven var tvungen att med spänd uppmärksamhet följa de politiska händelsernas gång i eget land för att derefter rätta sina rörelser på stridsfältet. Ändteligen afslöts först ett stillestånd i April år 1762 samt den 22 Maj — fred emellan Preussen och Sverige, hvarvid hvar och en behöll, hvad han före kriget innehaft. Men följden af kriget var dock den, att Sveriges finanser, oaktadt de franska subsidierne, voro totalt ruinerade.

Den afslutna freden tillät nu Ehrensvärd att återvända till Sveaborg, och från år 1763 gingo fästningsbyggnaderne här under hans ledning åter raskt framåt. Under sin mångåriga verksamhet härstädes uppmuntrade Ehrensvärd ständigt genom eget exempel sina soldater att med gladt mod utföra det tunga arbete, som här ofta föreföll. Härvid må anmärkas, att hans folk ¹⁾ led brist på det allra nödvändigaste, såsom på föda, till ock med ofta på friskt vatten; icke sällan voro de utan tak öfver hufvudet o. s. v. ²⁾. Allt detta oaktadt förlorade de icke modet

---

1) Så vidt man kan sluta af inskriptionerna på Sveaborgs fästningsverk, lära åtminstone större delen af alla här utförda arbeten blifvit verkställda af de trupper, som för detta ändamål stodo till Ehrensvärds disposition.

2) Under pommerska kriget hade en stor eldsvåda den 10 September 1761 tillintetgjort större delen af de bättre gårdarne i Helsingfors.

utan sträfvade raskt till målet, följande härunder utan allt knot sin store ledares exempel, så att man vid betraktande af alla dessa svårigheter måste förvåna sig öfver det stora snille, som med så inskränkta tillgångar, ofta nog utan det nödvändigaste för sina trupper, likväl förstod att skapa äfven för Finland ett Gibraltar.

Vid betraktande af de inskriptioner ¹⁾, som ännu i denna dag stå att läsas på flere ställen uti Sveaborgs murar, är det ej svårt att göra sig ett begrepp om den ädla patriotism, som städse uppeldade Ehrensvärd, då han såg den fästning, som enligt hans åsigt skulle utgöra hela Nordens ära och stolthet, så godt som genom ett trollslag för honom uppstå ur havets sköte.

På sidorna om kungsporten af Gustafsvärds citadell läses:

”Här har	”Och
Konung	Konung
Fredrik	Gustaf
låt tit lägga	har lagt
den första sten år 1748.	den sista sten år — [ej utsatt].
Sveaborg	Ifrån Ödemarken
som rörer	äro
hafvet på ena sidan	dessa VARGSKIÄRS holmar
och stranden på den andra	ombytte
gjer	till ett
Den kloke	Sveaborg.

1) Dessa inskriptioner utgöra värderika materialier till Sveaborgs historia, emedan de vanligtvis icke allenast innehålla uppgifter om, när åtskilliga af fästningsverken blifvit anlagde, utan äfven tillkännagifva, hvilka af trupperne utfört desamma.

Herraväldet
öfver
både haf och land.”

Eftervärd
stå här på egen botn
och lita icke
på främmande hjälp.”

Kriget i Pommern utöfvade äfven sitt inflytande på uppförandet af Sveaborg, i det detsamma hos Ehrensvärd stadgade åsigten om de egenskaper, skärgårdsflottan borde hafva. Han hade nämligen under detta krig kommit till den öfvertygelsen, att den flotta, hvars ändamål det är att understöda en vid en hafskust opererande armé, borde bestå af mycket grundgående smärre fartyg, likväl bestyckade med så groft artilleri, som möjligt. Emedan isynnerhet Finlands kuster, så godt som öfverallt, äro omgifna af klippor och undervattensgrund, så att större segelfartyg här blott med stor svårighet kunna röra sig, borde enligt Ehrensvärds åsigt en roddarflotta, som bestode af fartyg med ofvannämnde egenskaper, medföra ovärderlig nytta. Han beslöt att för kusternas försvar anskaffa en sådan, men ansåg det tillika vara nödvändigt att sätta densamma uti fullkomligt oberoende af den så kallade skeppsflottan. På Ehrensvärds förslag anbefallte nu svenska regeringen anskaffandet af ifrågavarande flotta samt att en egen hamn för densamma skulle inrättas inom Sveaborgs fästningsverk. Denna flotta erhöll till åtskilnad från skeppsflottan benämning af ”Arméns flotta”, jemte det Ehrensvärd utnämndes till chef för densamma. För att den nya flottan så mycket som möjligt skulle motsvara sitt ändamål, antog Ehrensvärd till byggmästare för densamma den då för tiden för sin utomordentliga skicklighet i detta hän-

seende kände Fr. Henr. Chapman ¹⁾), och denne byggde nu efter Ehrensvärds idé flere slags nya skärgårdsfartyg såsom Hämeenmaa'ner, jollar o. s. v. Ehrensvärds åtgärder med afseende å skärgårdsflottan voro utomordentligt lyckade, så att äfven Ryssarne funno för godt att någon tid derefter införa samma förbättringar vid sin flotta. Emellan Vargön och Stora Öster Svartö lät Ehrensvärd inrätta en hamn för skärgårdsflottan ²⁾); på dessa öar uppbyggdes för densamma nödvändiga dockor, magasin, arsenaler och verkstäder m. m. Såsom redan ofvanföre blifvit sagdt, begynte man år 1748 anläggandet af fästningsverken på Gustafsvärd; detta synes bland annat af inskriptionen på en marmortafla vid sidan af den så kallade konungaporten: "Här befalle konung Fredrik lägga första stenen år 1748." På Vargön ³⁾ började man först år 1752 uppföra hufvudfästningen, hvilken jemte fästningsverken å Stora Öster

---

1) Han var den förste, som förstod att underkasta ett fartygs former matematikens lagar. Det af honom härom skrifna arbete har sedermera blifvit öfversatt på flere fremmande språk och bland andra äfven på ryska år 1836 af Sivers under benämning: **Опытъ теоретическаго разсужденія объ удобнѣйшемъ образованіи и надлежащей величинѣ линейныхъ кораблей, фрегатовъ и другихъ военныхъ судовъ.**

2) Den af Ehrensvärd uppbyggda flottan blef sedermera anseeligt förbättrad af amiral Trolle, som lät införa vid densamma ännu vida lättare fartyg än de förra.

3) Inskrift på sydöstra muren af "Kasimir Wrede", som ligger på Vargön sydligast mot hafvet:

"Tenailen
Kazimir
[oläsligt,]
1751. 1752.

Svartö voro bestämde att från hafssidan skydda arsenalen och den här inrättade inre hamnen. Fästningsverken på de öfriga öarne voro icke så vidsträckta och hade till ändamål att försvara de mindre inloppen till Helsingfors' hamn. På nordvestra sidan af Vargön var en docka anlagd för lineskepp, och vattnet utpumpades härifrån med tillhjälp af en väderqvarn. Denna docka lærer dock ej någonsin varit helt och hållet fulländad, emedan stängporten på vestra sidan icke torde blifvit färdig. Längre in uti ön, bakom skeppsdockan, lät Ehrensvärd uppföra en torrdocka för galerer, hämeenma'ner, jollar och andra mindre fartyg. Denna docka var försedd med tak och hade i längd 60 samt i bredd 30 famnar; djupet uti densamma var $11\frac{1}{2}$ fot. Vattnet utpumpades ur dockan med tillhjälp af en pumpinrättning, som drefs med hästkraft. Ett stycke härifrån var en annan torrdocka af mindre omfång uppbyggd för iståndsättande af galerer. Denna docka åtskildes från den förra genom en vägg med port; på motsatta sidan var ingången till densamma belägen; en sluss skilde dockan från sjelfva hamnen.

Förr än inloppet till denna docka var färdigt hade man uti densamma begynt bygga Hämeenmaa "Oden"¹⁾, det första af detta slags fartyg med 18 kanoner, hvilket

---

¹⁾ Detta fartyg hade sedermera ganska sällsamma öden. År 1789 i slaget vid Svensksund blef Oden tagen af ryssarne. Följande år och på samma ställe återtog den af svenskarne i slaget, som ryssarne under prinsen af Nassau här förlorade. Vid Sveaborgs kapitulation år 1808 föll "Oden" bland andra fartyg, som hörde till svenska skärgårdsflottan, för andra gången i ryssarnes händer. "Oden" var då något ålderdomsbräcklig, hvarföre segraren i trots af dess stora förtjenster beslöt att kassera honom. "Oden" sündertogs sistnämnde år och i samma docka, der den blifvit byggd.

inhemtas af inskriptionen i sjelfva dockan. Der läses nemligen:

a) vid sätten:

Chapman byggde Hemmema och Törne Slussen.

b) på klippan:

”Hemmenma Oden sattes på Stapeln i denna Docka i Sept: m. 1764 och denna sluss började sprängas ur berget vid denna tid;

I October m: vöro bägge Färdige och Hemmenma gjorde Exercitien innan hösten med den öfriga

Flottan.”

Uppförandet af dessa dockor var förenadt med icke ringa svårigheter, alldenstund Vargön till största delen består af ovanligt hård granit.

Längs dockans hela östra sida lät Ehrensvärd uppföra en kaj, som utmärker sig icke allenast genom sitt stora omfång utan äfven genom sitt synnerligen solida arbete. På denna kaj uppbyggdes en af fästningens stenmurar, skiljande dockan ifrån hamnen. Den sprängda stenen begagnades ohuggen som materiel vid fästningens uppförande. Vid utförandet af dessa ofantliga arbeten bistods Ehrensvärd af den på sin tid utomordentligt skicklige arkitekten Daniel Thunberg († 1788), hvars namn stenvuren fick bära. Detta framgår af tvenne på Ehrensvärds befallning här gjorda inskriptioner. På kurtinen mellan bastionerna Taube och Adlerfelt läses nära bastionen Adlerfelt:

Thunbergs Damm
ur afgrunden upprest af
Dahl- och Östgötha Infanteri
Regementen.

och nära bastionen Taube:

Utom Thunberg hade icke
Ehrensvärd byggt denna Damm.

På Stora Öster Svartö, nära dockorna, var amiralitetet beläget. Midt emot slussen till galer-dockan voro magasin-er uppförde för tacklage och artilleri-förnödenheter; dessutom fanns på detta ställe en stor lyftkran. Sålunda kunde fartygen vid utloppet från dockan förses med allt, som var nödvändigt för att löpa till sjös. Under det dockorna sålunda byggdes, arbetade Ehrensvärd med kraft äfven på Sveaborgs öfrige fästningsverk. Detta synes bland annat af en rekognoscering af Sveaborg utförd år 1767 af marin-löjtnanten Stibolt ¹⁾, som på en fregatt med ryska sjökadetter detta år anlöpte fästningen. Stibolt har icke allenast tagit en vy ^{*)} af Sveaborg i det skick, fästningen då befann sig, utan äfven kvarlemnade en ganska intressant beskrifning öfver fästningsverken och andra märkvärdigheter på de särskilda öarne. Här finner man bland annat, att Vargön ansågs för den viktigaste af de befästade öarne. Angående här utförda arbeten säger han endast, att "ön till en början är ganska väl befästad och försedd med dricksvatten." Deremot beskrifves mycket utförligt de här anlagde galerdockorna. Om de öfriga öarne, som tillsammans bilda fästningen Sveaborg, yttrar han sig på följande sätt:

Stora-Öster-Svartö, som jemte Vargön utgör gallerhamn, är ännu icke fullkomligt befästad. Gustafssvärd är alldeles färdigt och utomordentligt starkt befästadt ²⁾. Långörn

¹⁾ En dansk marinofficer anställd i rysk tjänst.

²⁾ Fästningsverken på Gustafssvärd blefvo afslutade först under Gustaf III regering.

^{*)} Intagen i slutet af detta arbete.

alldeles befästad och byggnaderne afslutade ¹⁾. Lilla-Öster-Svartö och Vester-Svartö, ehuru väl befästade, ännu ej alldeles färdige.

Slutligen omnämner Stiboldt ett förslag att befästa Skanslandet och uppföra ett fästningsverk på fasta landet under benämningen Ulrikasborg, tilläggande att, när dessa föreslagne befästningar blifva fulländade, Sveaborg då med rätta bör anses "såsom den starkaste fästning i verlden."

Af allt, som blifvit anfördt, synes, att grefve Ehrensvärd på ett lysande sätt rättfärdigat det förtroende, hans monark hyste till honom, då Sveaborg med hvarje dag allt mer och mer begynte motsvara sin benämningens höga betydelse. Detta oaktadt hade Ehrensvärd i Stockholm många fiender. Det på riksdagen år 1765 rådande partiet var af den åsigten, att Sveriges östra gräns icke hade behof af någon stark fästning, hvarföre det äfven genomdref att blott 100,000 daler silfvermynt eller en tunna guld tillsvidare skulle få användas för fästningsbyggnaden i Finland. Men man åtnöjde sig icke härmed. Grefve Ehrensvärd blef 1766 afsatt från sin befattning och anklagad för underslef samt stämd för rätta. Undersökningen härom, som räckte i hela fyra år utredde Ehrensvärds fullkomliga oskuld, samt att icke en skilling blifvit använd onödigtvis på Sveaborg. Af undersökningen synes vidare, att kostnaden för Sveaborgs och Helsingfors' befästande 1747—1766 uppgått endast till något öfver 64 tunnor guld. Såsom ett bevis på Ehrensvärds förmåga att med dessa ringa tillgångar åvägbringa ett sådant storverk

---

1) Detta är mindre troligt, emedan på Långörn fästningsverken, enligt en plankarta öfver Sveaborg af år 1774, endast voro påbegynte.

som Sveaborg, må anföras, att man i Sverige samtidigt men på 7 års mindre tid än hela finska fästningsbyggnaden varat, till flottans underhåll användt en lika stor summa ¹⁾); och detta oakadt befann sig densamma i ett ganska miserbelt tillstånd. Denna regeringens otacksamhet sårade Ehrensvärd djupt och var efter all sannolikhet en af hufvudorsakerna till hans tidiga död. Först sednare lärde man sig att rätt uppskatta den store byggmästarens förtjenster. Konung Gustaf III ²⁾ befallte öfverföra grefve Ehrensvärds jordiska stoft till fästet på Vargön för att njuta den eviga hvilan under den af granit från kringliggande holmar och i rektangulär form uppförda grafvården, det enda konstverket i Finland af Sergel, med inskrifter (å ena sidan):

Här hvilar

Grefve Augustin Ehrensvärd

Fältmarskalk, Riddare och Commendör

af Kongl. Mj:ts orden.

Omgifven af sina verk Sveaborgs Fästning,

Armeens-Flotta.

(å motsatta sidan:)

Efter Gustaf III:s befalning och Egit utkast

oprest MDCCLXXXVIII

At

I Fältherrens och Medborgarens Spår

Lifva

Snillen at kunna, Hiertan at vilja gagna

Fäderneslandet.

---

1) Finska Fästnings-Byggnaden för Åren 1765—1769, Stockholm 1769, s. 158 och 159.

2) Han var sjelf närvarande, då Ehrensvärds lik nedsattes i sitt sista hvilorum.

Löjtnant Stibolts anteckningar om Sveaborgs fästningsverk år 1767 *). (Originalen på ryska.)

Benämningarne på dessa sju befästade öar äro följande:

Vargön är den ansenligaste; på denna finnas galer- och fregatt-varfven eller dockorne. Dessa båda äro utförde med synnerlig konst och stora kostnader, ithy att desamma äro uthuggne uti klippan; galer-varfvet (eller dockan) äfvensom utloppet från densamma äro belägne emellan Vargön och Stora Svartö A ¹⁾); djupet på detta ställe är 10 fot. På detta varf rymmas åtminstone 10 galerer. Det är nästan aldeles färdigt, med undantag af den längre bort belägna delen af densamma, hvilken är bestämd för tunga galerer och hvilken sednare ej ännu är påbegynd. Här finnas dessutom två märkelige ting, som såväl med synnerlig konst som med stor nytta kunna användas. För det första har man på ena sidan anbragt en undervattensbyggnad uti klippan, på hvilken ett magasin är uppfördt, hvilket afskiljer ifrågavarande byggnad från dockan. Härom kan man göra sig ett begrepp af den inskription, som den vidt berömda generalen Ehrensvärd till antydande af denna byggnads vikt derpå låtit inrista (Utom Thunberg hade

---

*) Ingeniör Arkiv. IP. 24,608 Sveaborg 1767. "Vy af den nyanlagde fästningen Sveaborg med de dertill hörande alla sju öarne, hvaraf alla likväl icke äro synlige, tagen jemte flaggan, som finnes på Gustafssvärd, år 1767 af löjtnant Stibolt å kadettfregatten i syd och 47 till vest samt i anseende till inloppet verden gråharen, hvarest qvarnen är, 14 grader i nord och $\frac{1}{2}$ mil till ost."

Anm: Denna till sitt innehåll något oförklarliga anteckning finnes å löjtnant Stibolts vy af Sveaborg.

1) Se planschen i slutet af detta arbete.

Ehrensvärd icke byggt denna dam). För det andra en för dockan mycket sinnrikt inrättad sluss uti tre afdelningar, af den beskaffenhet att, då vattnet skall utsläppas, man uti ifrågavarande sluss antingen upptill eller nedantill med handen vidrörer en sten, som genom sitt tryck genast sätter slussen i verksamhet, så att vattnet på detta sätt uttrinner ur densamma, hvilket allt med mycken ringa möda åstadkommes, hvarföre detta i jemförelse med alla förr gjorda uppfinningar bör anses såsom det synnerligaste och nyttigaste mästerverk. Varfvet (eller dockan) för fregatterne vetter åt hafvet, och kunna här 4 fregatter inrymmas. Djupet är 18 fot och allt utföres med mycken skyndsamhet. Slussen, som redan är färdig, är lika beskaffad, som den i Karlskrona. Dockorna skiljas från hvarandra genom en stenvägg, hvilken likväl innantill vid sjelfva slussen är uthuggen, så att man kan gifva vattnet den åstundade vattenhöjden och på detta sätt faller vattnet från den ena dockan till den andra; sålunda kan hvarje docka göras tom inom 24 timmar med tillhjälp af två hästar, hvilka likasom i Karlskrona härtill äro inöfvade. Utom det att desse afdelningar äro utarbetade med stor konst, är här så inrättadt, att vattnet uti dem om vintern aldrig tillfryser, enär man på de ställen, der vattnet inflyter, inrättat kaminer, uti hvilka eld under vintern ständigt underhålles; dessutom äro skilda ingångar till dem inrättade. Qvarnen, som här finnes afbildad, föreställer ett besynnerligt ting, genom det stora buller och gny, den under sin verksamhet åstadkommer; den sågar plankor och bräder i stående ställning, pumpar vattnet ur dockorna, när så fordras, malar mjöl, uppsläpar hela stoccar till sågning och kan, när så behöfves, åstadkomma allt

detta samtidigt; häraf kan man sluta såväl till den stora vigt och nytta, den medför, som ock till konsten i den mekaniska uppfinningen, som så ändamålsenligt på detta ställe blifvit tillämpad. En galer står för kommande tider alldeles färdig i dockan; den är bygd på ett alldeles nytt sätt och ganska beqvämt inredd; tre sådane finnas redan, samt med stora och små tillsammans 8. När alla fartygen blifva färdiga och bevarade, kommer galerflottan att bestå af*) fartyg samt fregattflottan af*) fartyg; till en början är denna ö ganska väl befästad och försedd med vatten efter Galinskys method.

2) Gustafssvärd, en liten ö vid sjelfva inloppet, är fullkomligt bebygd och utomordentligt väl befästad.

3) Stora Öster Svartö är ännu icke fullkomligt befästad. Den utgör jemte Vargön, galerhamn. B. Här ligga galererna.

4) Lilla Öster Svartö och

5) Vester Svartö, ehuru temmeligen väl befästade, äro ännu icke alldeles färdige.

6) Långörn är fullkomligt befästad och alldeles färdig.

7) Å Lotsholmen (eller ön för lotsarne**) är befästet endast påbegynt. Redan tidigare hade man beslutat sig att på fasta landet anlägga och uppföra en fästning, hvars ändamål skulle vara att försvara staden Helsingfors, hvarföre densamma komme att bestå af sju bastioner. Denna fästning är numera påbegynt under benämningen Ulrikasborg. När alla dessa fästningsverk blifva fullbordade, kan Sveaborg med rätta anses för den starkaste fästning i

---

*) Fartygens antal är icke utsatt.

**) Mera bekant under benämningen Skanslandet.

verlden. Derjemte är hamnen fullkomligt säker och god, så att 300 fartyg kunna på en gång inrymmas i densamma. Dessutom är inloppet mycket trångt och ur hamnen utlöpes endast med nordvest eller litet till ost, men med alla sydliga vindar kan man inlöpa uti densamma. Härvid bör anmärkas att, om strömmen vid varden och mollen är lika stark, så kan man utan svårighet inlöpa i hamnen, men likväl bör man hålla sig närmare till varden *).

Anm. Denna anvisning blir något tydligare, då med ordet varden torde menas den å Gråhara holme då befintliga spirkase och med ordet mollen den å Sveaborg uppförda qvarnen.

---

*) Slutet af det exemplar af löjtnant Stibolts anteckning, som finnes förvarad uti Topogr. depoten (N:o 15,344) i S:t Petersburg lyder sålunda: Uti hamnen kunna ända till 300 fartyg inrymmas, inloppet är mycket trångt och möjligt att passera endast med NV eller V; för att inlöpa, bör kurs tagas på den för detta ändamål uppförde båken eller på qvarnen, men bättre är att hålla sig närmare till det sednare föremålet.

Förklaring till Plan I.

Plan af Helsingfors befästade positioner 1742, jemte de framför densamma liggande öar.

[Originalen finnes i Topografiska Depotens arkiv i S:t Petersburg under N:o 15,436.]

I. Från landssidan.

- A. Skeppsbro.
  - B. Artillerityghus.
  - C. Proviantmagasiner.
  - D. Förfallet retranchement.
  - E. Nya bröstvärn af stock med jordvallar.
  - F. Batterier på bergshöjder.
  - G. Kanoner utom förskansningarne.
  - H. Förhuggning.
  - I. Skog, borthuggen för att öppna utsigt för batterier och hvaraf sedan förhuggningar uppförts.
  - * Svenska arméns läger.
  - K. Svenska kavalleriregementen.
  - L. Svenska lifregementet och finska kavalleriregementen.
  - M. Finska och svenska dragonregementen.
  - N. Gardet och Artilleriet.
  - O. Svenska och finska infanteriregementen.
Ryska arméns läger.
  - P. Några grenadierregementen.
  - Q. Öfverste Rogoffskys
  - R. Öfverste Schischkins
  - S. Landtmilisens
- } grenadierregemente.

II. Från sjösidan.

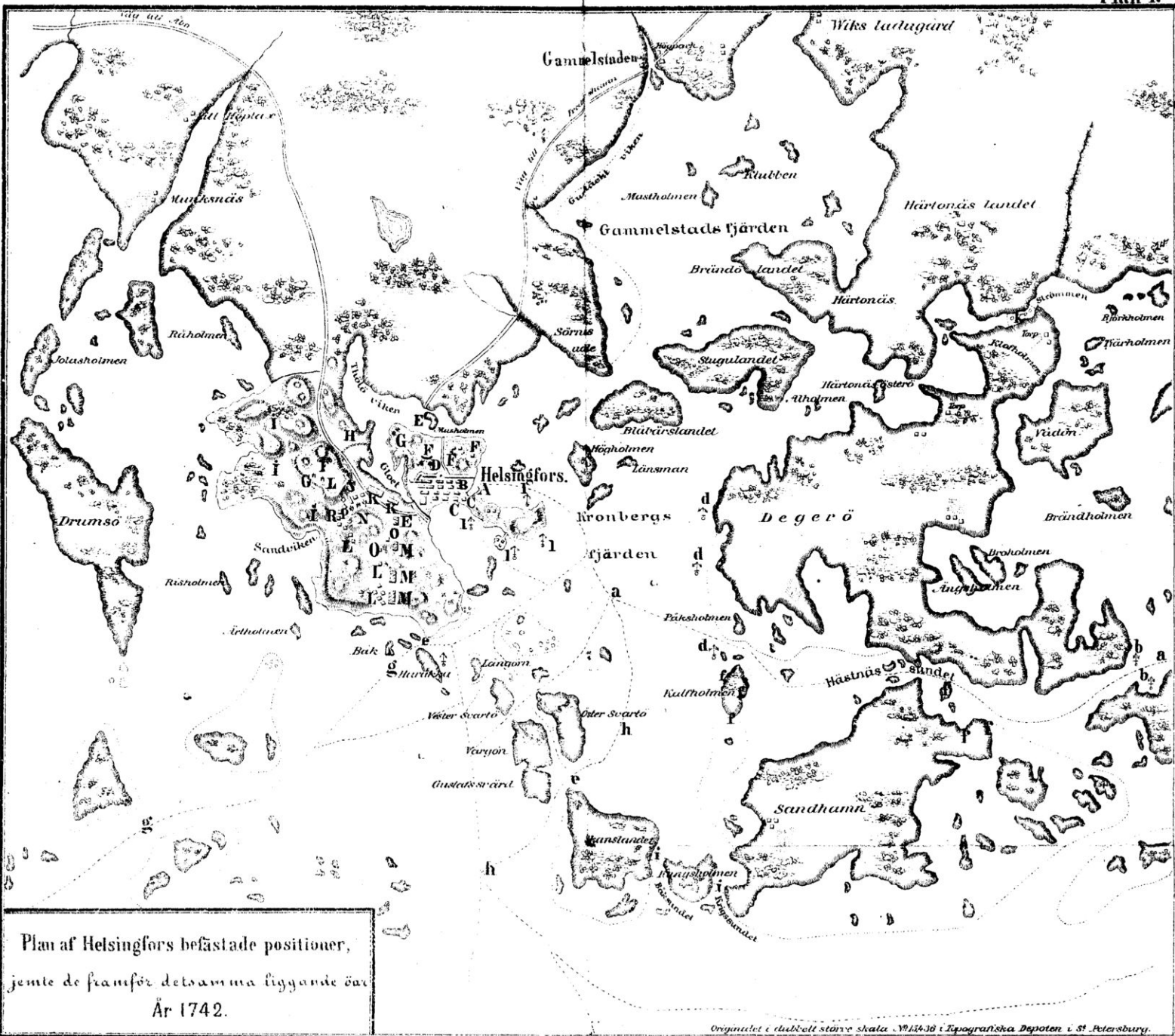
- a) farled från Borgå till Helsingfors.
  - b) vid dessa öar stodo ryska galerna.
  - c) Svenska brandskeppet.
  - d) Svenska galerflottan.
  - e) Svenska pråmar framför de trånga inloppen från hafvet.
  - f) batterier, uppförda af ryssarne efter ryska galerflottans ankomst.
  - g) inre farled från Helsingfors till Stockholm.
  - h) inloppet från hafvet för större fartyg.
  - i) mindre farleder, tillstängda genom försänkningar af Peter den Store.
  - k) försänkningar gjorda af Svenskarne.
  - l) stället, der ryska galerflottan stod efter Helsingfors intagande.
-

Förklaring till Plan af Helsingfors N:o II fig. 1, 1742.

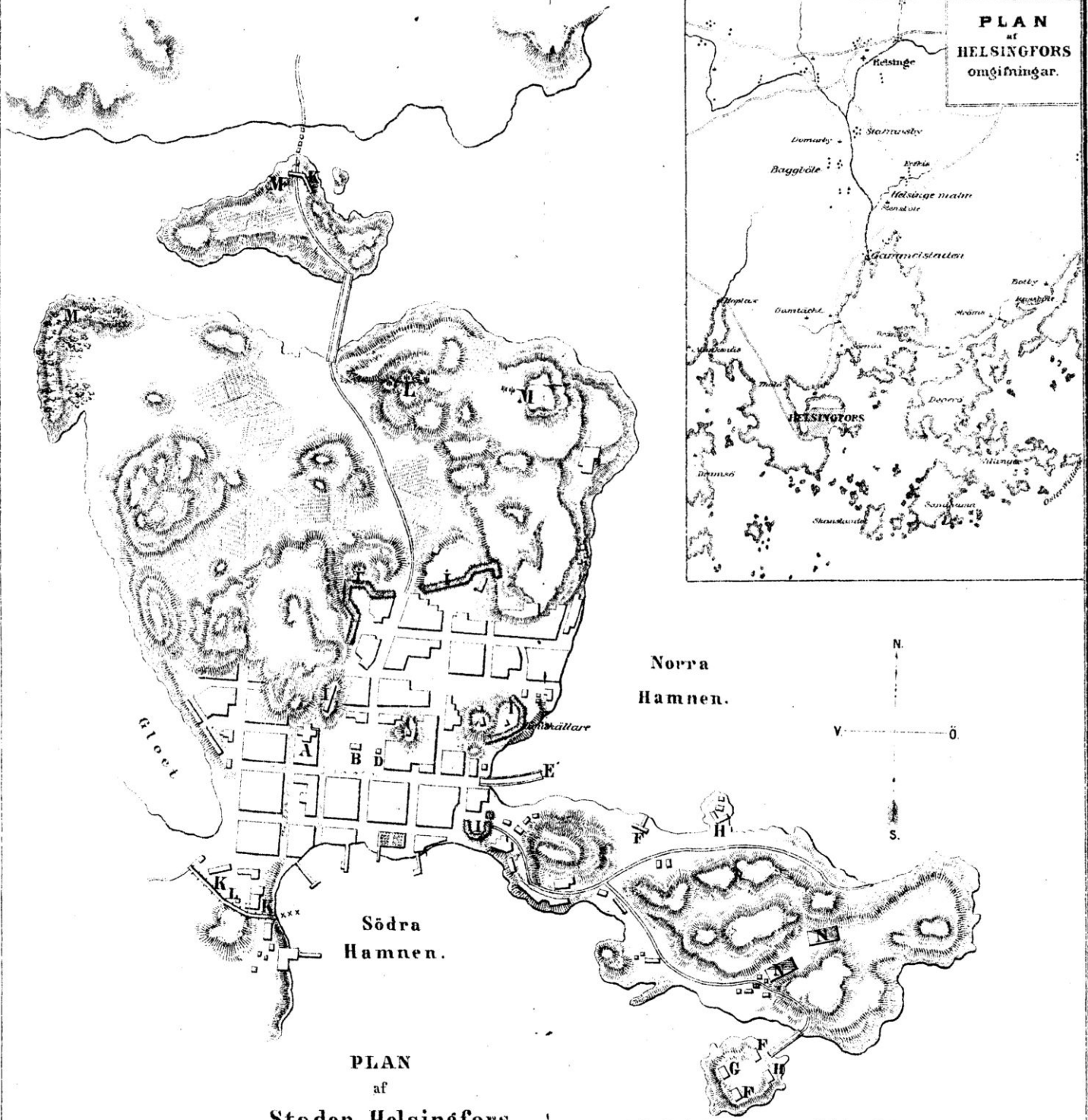
[Originalen finnes i Topografiska Depotens arkiv i S:t Petersburg, under N:o 33,353.]

- A. Svenska kyrkan.
- B. Rådstugan.
- C. Klockstapel.
- D. Högvakt.
- E. Skeppsbro.
- F. Artillerityghus och proviantmagasiner.
- G. Artillerismedja.
- H. Proviantmagasiner.
- I. Gammalt förfallet retranchement.
- K. Nytt bröstvärn af stock med jordvall.
- L. Batterier, uppförda på bergshöjder.
- M. Kanoner, uppställda utom befästningarne.
- N. Svenska gardet.

PLAN
af
HELSINGFORS
omgifningar.

PLAN
af
Staden Helsingfors.
År 1742.

Originalt i dubbel storre skala. N° 5335 i Topografiska Depoten i St Petersburg.

Pris: 2 *Tmg.*